

GELLIUS BOËTIUS EN ZIJN PROPHETISCHE DUYVE

1. INFORMATIE OVER DE AUTEUR

Over het leven van Gellius Boëtius (ofwel Jelle Botes) zijn slechts enkele gegevens bekend.¹ Boëtius is ca. 1615² geboren en werd op 14 maart 1642 als kandidaat geaprobeerde te Tzum. Op 21 april 1645 is hij verbonden aan de gemeente van Wirdum, die hij tot 17 februari 1651 heeft mogen dienen, wegens zijn vertrek naar Leeuwarden. In deze grote gemeente (sinds 1641 waren er 6 predikantsplaatsen) kwam hij in de plaats van de piëtist Adrianus Hasius die in 1650 was overleden. De grote gemeente van Leeuwarden heeft Boëtius gediend, met uitzondering van het jaar 1666 waarin hij legerpredikant is geweest, tot zijn overlijden op 31 december³ 1672. Op grond van deze gegevens is het aannemelijk dat G. Boëtius van geboorte een Fries was, te Franeker heeft gestudeerd en zijn verdere leven Friesland is trouw gebleven.⁴ We weten dat Boëtius getrouwd is geweest met Hendrikje Foppes en dat ze samen een zoon en een dochter hebben gekregen. Deze dochter is getrouwd met Sibrandus Vomelius, die eveneens te Wirdum predikant is geweest, waar we nog op terug zullen komen.

2. OEUVRE VAN DE AUTEUR EN DE PLAATS VAN DE PROPHETISCHE DUYVE DAARIN

G. Boëtius heeft de volgende drie geschriften⁵ nagelaten:

- De prophetische duyve met een Olijf-taxken (gedachten over Jona 1 en 2) in 2 delen. Leeuwarden, 1660-'64. Lambert Dronrijp
- Het Godtsaligh leeven, ende gelucksalig sterven van Prins Willem Frederick. Leeuwarden, 1665. Hendrik Rintjes⁶

Boëtius' hoofdwerk is *De prophetische duyve*, een verklaring over Jona 1 en 2, van respectievelijk 413 en 368 pagina's, de voor- en achterwerken niet meegerekend. Zijn andere werkje, over het godzalige leven en sterven van Prins Willem Frederick, telt 99 pagina's.

Het is ons onbekend in hoeverre Boëtius ook lofdichten heeft geschreven in werken van zijn collega's. Eén lofdicht van Boëtius hebben we gevonden, na de 'toe-eygeninge' in *De herder Israëls*⁷ van zijn ambtscollega Franciscus Elgersma. Het telt 2 pagina's en is geschreven in het Nederlands.

¹ Zie voor deze gegevens:

- Ph.H. Breuker, 'Over de Nadere Reformatie in Friesland', in: *Documentatieblad Nadere Reformatie*, 25 (2001), 19-42
- F.A. van Lieburg, *Repertorium van Nederlandse Hervormde Gemeenten tot 1816*, Dordrecht 1996, Deel 1: predikanten, deel 2: gemeenten
- P.C. Molhuysen in *NNBW*, Leiden 1918, Deel IV kol. 187v
- H. Visscher en L.A. van Langeraad, *Het protestantsche vaderland I*, Utrecht 1907, kol. 465v
- digitale inventaris van de predikantenlijst van de Hervormde Gemeente te Leeuwarden tot 1951, te raadplegen via <http://www.archieven.nl>

² In de literatuur komen we Boëtius' geboortedatum- en jaar slechts sporadisch tegen. De *Bibliotheek van oude schryvers*, Rotterdam 1968, noemt het jaar 1620, in haar 2^e druk (Rotterdam, 1979) geeft ze een vraagteken en in haar derde druk (Zwijndrecht, 2005) het jaar 1642. In het artikel van Ph.H. Breuker vinden we de aanduiding 'ca. 1615'.

³ 11 december komen we in de literatuur ook tegen.

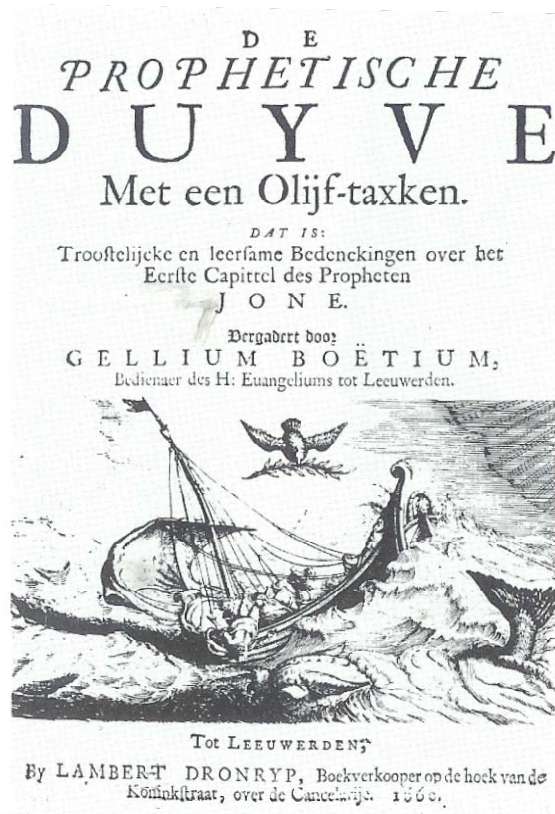
⁴ J. van der Haar, 'n merkwaardige verschuiving bij G. Boëtius', in: *Documentatieblad Nadere Reformatie*, 12 (1988), 140-141

⁵ J. van der Haar, *Schatkamer van de gereformeerde theologie in Nederland*, Veenendaal 1987, 37

⁶ H. Rintjes leefde van 1630-1698 en heeft o.a. ook werken uitgegeven van P. Mensonis, S. Brunsvelt en H. Witsius. F.W. Huisman, *BPN*, Woudenberg 2001, 120

⁷ Opmerkelijk genoeg is *De herder Israëls* (Leeuwarden, 1664) aan dezelfde personen opgedragen als de beide delen van *De prophetische duyve*.

3. TRANSCRIPTIE VAN DE TITELPAGINA⁸ *DE PROPHEISCHE DUYVE*, DEEL 1

DE
PROPHEISCHE
DUYVE
Met een Olijf-taxken.
DAT IS:
Troostelijke en leersame Bedenckingen over het
Eerfte Capittel des Propheten
J O N E
Vergadert door
GELLIUM BOËTIUM
Bedienaer des H: Euangeliums tot Leeuwerden

Tot LEEUWERDEN,
By LAMBERT DRONRYP, Boekverkooper op de hoek van de
Koninkstraat, over de Cancelarije. 1660

Hieronder volgen de bibliografische gegevens van *De prophetische duyve* (deel 1).⁹

4°

[27], 413, [11] pp.

[1] titelpagina

[3-9] dedicatie van Boëtius aan Albertina Agnes

[10-13] lofdicht van Simon Abbes Gabbema

[14-15] voorrede van G. Boëtius

[16] lofdicht van J. Bouricius

[17-18] lofdicht van F. Elgersma

[18-20] lofdicht van Theodorus Wybinga

[20-21] lofdicht van H. de Blau

[22-23] lofdicht van M.

[23-24] lofdicht van Simon Abbes Gabbema

[25-26] lofdicht van S. Vomelius

[26-27] lofdicht van S. Mancandan

1-413 tekst

[1-11] ontleding

[11] drukfouten

[11] colofon: *Gedrukt te Leeuwarden, By HENDRIK RINTJES, Boekdrukker in de Peperstraat, in den Zaadzaaijer CID IDC LX*

VUB (XI.05669) / Van Gent

⁸ Een fotografische weergave van de titelpagina's vonden we in: J.J. Kalma, *Mensen in en om de Grote Kerk*, Leeuwarden, 1987, 68

⁹ Zie voor de verantwoording van deze bibliografie: W.J. op 't Hof, *Engelse piëtistische geschriften in het Nederlands, 1598-1622*, Rotterdam, 1987, 83-85

TRANSCRIPTIE VAN DE TITELPAGINA *DE PROPHEETISCHE DUYVE*, DEEL 2

DE
PROPHEETISCHE
D U Y V E,
Met een Olijf-taxken ,
DAT IS:
Troostelijcke en leersame Bedenckingen over het
Tweede Capittel des Propheten
J O N E
Vergadert door
GELLIUM BOËTIUM
Bedienaer des H: Euangeliums tot Leeuwarden

Tot LEEUWARDEN,
By LAMBERT DRONRYP, Boekverkooper op de hoek van de
Koninghstraat, over de Cancelarije. CID IDC LXIV

Hieronder volgen de bibliografische gegevens van *De prophetische duyve* (deel 2).

4°

[36], 368, [34] pp.

[1] titelpagina

[3-14] dedicatie van Boëtius aan de Staten van Friesland, Prins Wilhelm Frederich, Gedeputeerde Staten van Friesland en de Reecken-Meesters der selver Lantschappe.

[15-17] voorrede van G. Boëtius

[18-21] lofdicht van Franciscus Elgersma

[22] lofdicht van Hendricus N. Daventreus

[23] lofdicht van Regnerus Hachtingius

[24-25] lofdicht van Henricus Domna

[25-27] lofdicht van M.

[27-29] lofdicht van Simon Abbes Gabbema

[30] lofdicht van Nicolaus Monsma

[31-32] lofdicht van David Acronius

[32-33] lofdicht van Sibrandus Mancandan

[34] lofdicht van Henricus Bruno

[34-35] lofdicht van Wilhelm Geest

[35-36] lofdicht van Henricus Bruno

1-368 tekst

[1-22] ontleding

[23-34] register

[34] colofon: *Gedrukt te Leeuwarden, By WILHELM GEEST, Boekdrukker in de Speelmans straat.*

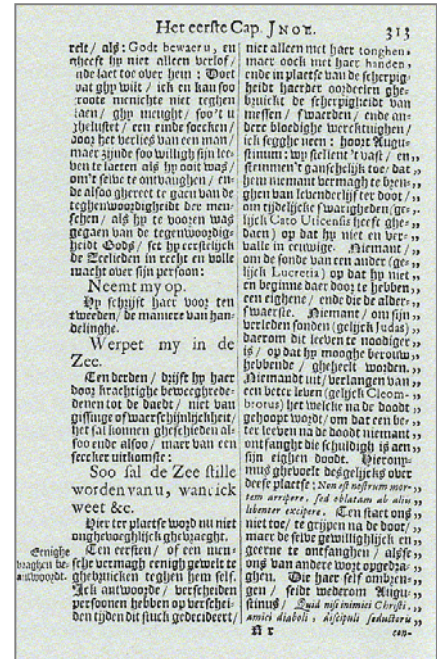
CID IDC LXIV

VUB (XI.05668) / Van Gent

4. GENREBEPALING VAN *DE PROPHEETISCHE DUYVE*

Allereerst het formele aspect. *De prophetische duyve* van Boëtius behelst een ‘woord-voor-woord-verklaring’ over Jona 1 en 2, zoals ook te zien is op het voorbeeld hiernaast, van blz. 313 uit het eerste deel. Om te bepalen of het werk van Boëtius hiermee binnen de traditie van het Nederlands Gereformeerd Piëtisme past, hebben we enkele soortgelijke stichtelijke werken onderzocht. De volgende drie werken van Joannes Crucius (1598-1666) zijn o.a. verschenen vóór *De prophetische duyve*:

1. *De gelucksaligheyt der vroomen ende het onheyl der godloosen, (...) voorgesteld in stichtelijke bedenckingen over den eersten psalm, (1656)*
2. *Het eeuwige Coninkrijcke van den Koning van Sion ofte verklaringhe vanden tweeden psalm, voorgesteld in christelijke meditatieën, (1652)*
3. *Ethica Christiana, ofte verklaringe over den vijftienden psalm Davids, (1659)*

Deze drie werken van Crucius zijn net als *De prophetische duyve* stichtelijk van aard en handelen over een gehele psalm. Een verschil met Boëtius is, dat Crucius de Bijbelverzen niet woord voor woord verklaart. Hij geeft een uitleg van een aantal pagina’s per vers en gebruikt regelmatig de tussenkopjes ‘toe-eygeninghe, applicatie ofte leeringen’. Zo wordt vers voor vers de gehele psalm behandeld, toegepast en worden er leringen getrokken voor de lezer.

Het vinden van soortgelijke werken binnen het Nederlands Gereformeerd Piëtisme die na *De prophetische duyve* zijn verschenen, is wat eenvoudiger. De volgende werken hebben we gebruikt voor ons onderzoek:

1. Theodorus Antonides ‘*Schrift-matige verklaringe over den Tweeden Algemeinen send-brief van den H. apostel Simeon Petrus mitsgaders van den H. Apostel Judas Thaddeus.*’ (1697)
2. Abr. Hellenbroek ‘*Het Hooglied van Salomo*’, eerste deel (4^e druk), 1737 (1^e druk 1718)
3. Johannes d’Outrein ‘*De sendbrief van Paulus aan de Kolossenzen ende den CVII-den psalm ontledet, uitgebreid en verklaart*’ (1694)
4. Johannes d’Outrein ‘*De sendbrief van Paulus aan de Hebreëen ontledet, uitgebreid en verklaart*’ 4 delen, (1711, 1711, 1714, 1717)
5. Dominicus Goltzius ‘*Schriftmatige verklaringe en toepassinghe tot geestelyk gebruyck vande eerste en algemeyne sendbrief des apostels Petri*’ (1691)

Het werk van Antonides betreft een ‘vers-voor-vers-verklaring’, waarin hij af en toe enkele verzen bij elkaar neemt om het vervolgens uit te leggen. Dit is ook de opzet van ‘*Den sendbrief van Paulus aan de Kolossenzen*’, geschreven door d’Outrein. Zijn 4-delige verhandeling over de Hebreëen komt echter overeen met de wijze waarop Boëtius zijn *prophetische duyve* heeft geschreven. d’Outrein heeft in deze 4 delen een ‘woord-voor-woord-verklaring’, waarbij hij soms nog gebruik maakt van de tussenkopjes ‘samenhang + oogmerk’. Goltzius kiest met zijn geschrift over 1 Petrus de middenweg. Vers voor vers legt hij de hoofdstukken uit, waarbij hij vaak de verzen in drieën opdeelt. Hij maakt hierbij o.a. gebruik van de tussenkopjes ‘toe-eygeninghe en opweckinge’.

Uit het voorgaande blijkt, dat zowel ‘woord-voor-woord-verklaringen’ als ‘vers-voor-vers-verklaringen’ voorkwamen binnen het Nederlands Gereformeerd Piëtisme.

Als tweede het inhoudelijke aspect. *De prophetische duyve* van Boëtius is een stichtelijke verhandeling over Jona 1 en 2. Om te bepalen of het werk van Boëtius hiermee binnen de traditie van het Nederlands Gereformeerd Piëtisme past, hebben we ons gericht op de vraag of er vroegere of latere Jona-verklaringen te vinden zijn, alsmede er ook van enige beïnvloeding sprake kan zijn. In *De Schatkamer* vonden we vijf verklaringen over het gehele Bijbelboek Jona en drie (inclusief *De prophetische duyve*) over een gedeelte van Jona.

1. Petrus A.C. Hugenholtz ‘*De Propheet Jona Verklaard en toegepast*’ (1777)
2. Arnoldus van der Meer ‘*Verkl. over de prophetie van Jonas: (...)*’ (1741)
3. Gerardus Outhof ‘*Het boek v.d. Propheet Jonas...*’ (geïll.) (1723)
4. Dr. Joh. Polyander à Kerckhoven ‘*Spiegel der waere Bekeeringhe tot Godt*’ (1626)
5. Laurentius Steversloot ‘*Jona de Profeet*’ (op rijm) (1730)

1. --- ‘*Van Geestelyke Gezangen, Vertonende den Vorst des Levens, In Zyne Geboorte, Leven, Lyden en Heerlykheit, en hen die met Hem zyn, De uitverkorenen, geroepenen, gelovigen, werkzaam in liefde*’ (Jona 3 vers 1-3) (1775)
2. Bartholdus Wiarda ‘*Jonae Exodus, ofte Jone Vertrek uit Nineve*’ (Jona 4 vers 5) (1678)

Boëtius is dus niet de enige geweest die een verklaring over (een gedeelte van) Jona heeft geschreven, wel behoort hij tot een van de eersten. Uit bovenstaand overzicht blijkt dat de *Spiegel der waere Bekeeringhe tot Godt* van Polyander à Kerckhoven de eerste Jona-verklaring is (1626), gevolgd door Boëtius’ tweedelige *prophetische duyve*, respectievelijk 34 en 38 jaar daarna in 1660 en 1664. De eerstvolgende Jona-verklaring verscheen 14 jaar daarna in 1678 en is geschreven door Bartholdus Wiarda. De overige vijf Jona-verklaringen verschenen in de 18^e eeuw.

Het is in het geheel niet ondenkbaar dat een auteur terug zal grijpen op eerdere verschenen werken die over eenzelfde onderwerp handelen. Boëtius had bij het schrijven van zijn *prophetische duyve* echter niet veel keus. Gezien de ons bekende Jona-verklaringen die in de Nederlandse literatuur zijn verschenen, zou hij alleen het geschrift van Dr. Joh. Polyander à Kerckhoven, dat in 1626 te Leiden was uitgegeven, hierbij hebben kunnen gebruiken. In hoeverre dit werk Boëtius heeft beïnvloed, of zelfs aan *De prophetische duyve* ten grondslag kan liggen, is ons onbekend.¹⁰ Boëtius citeert Polyander niet met name, wat uiteraard niet uitsluit dat hij toch (veel) van zijn werk gebruik kan hebben gemaakt. Boëtius zou in dit geval de preken/verklaringen van Polyander à Kerckhoven wel sterk hebben moeten uitgebreid en aangepast. De *Spiegel der waere Bekeeringhe tot Godt* is namelijk een ‘tekst-voor-tekst-verklaring’ en *De prophetische duyve* een ‘woord-voor-woord-verklaring’. Verder valt nog te wijzen op het aantal pagina’s. Polyander behandelt in 243 pagina’s Jona 1 en 2, terwijl Boëtius daar 781 pagina’s voor nodig heeft, wat toch ruim driemaal zoveel is.

Naar onze mening past *De prophetische duyve* van Boëtius, zowel gezien het formele als het inhoudelijke aspect, prima in de traditie van het Nederlands Gereformeerd Piëtisme. Onzes inziens liggen er echter géén preken aan *De prophetische duyve* ten grondslag. Boëtius’ verhandeling over Jona is daar eenvoudig te wijldlopig en te breedsprakig voor. Ook het aspect van de ‘woord-voor-woord-verklaring’ speelt hiermee. Het ligt namelijk niet voor de hand om

¹⁰ Mogelijk kan een onderzoek hiernaar nog tot nieuwe inzichten leiden.

in de zondagse prediking een Bijbelboek ‘woord-voor-woord’ door te preken, dit zou dan meer iets zijn voor een doordeweekse Bijbellezing, zoals wij die kennen in onze dagen. Wanneer *De prophetische duyve* echter een ‘vers-voor-vers-verklaring’ betrof, of dat de teksten in kleinere gedeeltes werden behandeld, dan was ons antwoord hierop wel positief geweest. Het is ons onbekend waarom er geen verklaring van Boëtius over het derde en vierde hoofdstuk van Jona is verschenen. In theorie had er nog zeker een verklaring over het derde hoofdstuk van Jona kunnen verschijnen, gezien de zeven jaren (het jaar 1666 niet meegerekend, toen hij legerpredikant was) tussen het verschijnen van het tweede deel van *De prophetische duyve* (1664) en zijn overlijden eind 1672.

5. ANALYSE VAN DE INHOUD VAN *DE PROPHETISCHE DUYVE*, DEEL 1

Boëtius heeft het eerste deel van zijn *prophetische duyve* opgedragen aan haar doorluchtige hoogheid Albertine Agnes (1634-1696). Deze prinses van Nassau, de tweede dochter van Frederik Hendrik, trouwde in 1652 met Willem Frederik van Nassau-Dietz (1613-1664), stadhouder van Friesland. Zonder verder op de relaties binnen het koninklijke huis in te gaan¹¹, kunnen we in het kort nog zeggen dat het Nederlandse koningshuis, via Albertine Agnes, afstamt van Willem van Oranje. Wat was echter de relatie van haar met G. Boëtius? We lezen dat hij zijn *prophetische duyve* aan Albertine Agnes opdraagt, wegens haar ‘lieftallige bejegeninge, vriendelijk aengesichte en goetwilligheit’ jegens hem. Als de

minste onder de dienaren Christi, ontvangt Boëtius dikwijls de eer, zo schrijft hij, ‘van U. Hoogheit, tegen den tijt, daer op het H. Avontmael, in onse gemeente wordt gehouden, te besoecken’. ‘De prophetische duyve, kooft aldus gevloogen tot de vensteren van U. Hoogheits Kabinet’. Boëtius sluit zijn opdracht af met de woorden, dat hij zich verplicht voelt ‘den Allerhoogsten Godt vieriglijk te bidden, dat sijn Goddelijcke Majesteit wille gelieven U. Hoogheit, ende des selfs Doorl. en Vorstelijck Gemael (...) tijdelijck te zeegenen, en eeuwiglijk te zaligen’. Niemand minder dan Anna Maria van Schurman (1607-1678) noemde de prinses in 1667 ‘een zon in de kerk van God, die haar hof weldra tot een diamant van alle goddelijke deugden en zegeningen zou maken’.¹² Omtrent haar ijver die ze aan de dag legde voor de calvinistische kerk bestaat zelfs geen twijfel. Een voorbeeld hiervan is de bekostiging van een tweede predikant naast W. à Brakel te Stavoren. Brakels’ opvolger in 1670, de Voetiaan Abraham Hovius (1643-1681) schreef van Albertine Agnes: ‘Ik weet hare Hoogheits lust en vreughde in de bevordering van ’t geestelicke coninckrijcke haars bruijdegoms en salichmakers Jesu Christi, ende in de voortplantinge van de suijsere waerheyt des Evangelij en ijverige betrachtlinge der warer godsaligheyt, en hare gedurige wakende sorge tegen alle inbrekende nieuwicheden onder deksel en voorwensel van Christelijke vrijheyt.’ Dat Albertine Agnes op goede voet stond met Boëtius is al gebleken bij de eerder genoemde Avondmaalsbedieningen. Naast het feit dat hij ook het godzalige leven en sterven van haar man (Willem Frederik) heeft beschreven, is er ook nog een correspondentie uit 1667.¹³ Boëtius heeft haar toen verzocht om haar invloed aan te wenden, om zijn schoonzoon Sibrandus Vomelius in Wirdum (zijn oude gemeente) beroepen te krijgen, wat ook is gelukt. Ondanks haar afkeer van nieuwicheden en haar Voetiaanse inzet voor de kerk, is zij later

¹¹ dat voert namelijk te ver in het kader van ons boekonderzoek.

¹² Zie hiervoor het al eerder aangehaalde artikel van Ph.H. Breuker, ‘Over de Nadere Reformatie in Friesland’ alsmede: Ph.H. Breuker, ‘Calvinisten tussen overheid en kerk’, in: *Nassau uit de schaduw van Oranje*, Franeker, 2003, 89-97

¹³ Deze is bewaard gebleven en toegankelijk, zie: A.P. van Nienes en M. Bruggeman, *Archieven van de Friese stadhouders*, Hilversum, 2002, 516

overgegaan van de Voetianen naar de Coccejanen. De gebeurtenissen van 1672 (we gaan hier verder niet op in) zullen daar zeker debet aan zijn geweest. Ph. H. Beuker merkt echter wel op, dat deze Cocceanen in rechtzinnigheid niet onder deden voor de Voetianen, maar op staatkundig gebied het belangrijke verschil toonden, dat ze de burgerlijke overheid boven de kerk stelden.

Het lofdicht, dat we overigens alleen in het eerste deel van *De prophetische duyve* voor Boëtius' voorrede vinden, is geschreven door Simon Abbes Gabbema (1628-1688). Deze man was in 1659 tot historieschrijver van Friesland benoemd.¹⁴ In de voorrede lezen we dat hij 'de Latijnsche veerskens heeft vertaelt en ze in de Nederduitschen rijm heeft ghestelt'. In hoeverre ze verder contact met elkaar hebben gehad is ons niet bekend. Mogelijk is er nog contact tussen beiden geweest, bij het schrijven van Boëtius boekje over het godzalige leven en sterven van prins Willem Frederik. In het lofdicht vinden we een korte samenvatting van de inhoud van *De prophetische duyve*, als ook een eerbetoon aan de 'God-vrugtige Vorstin' Albertina Agnes.

In de voorrede geeft Boëtius een verantwoording van zijn werk. Hij heeft niet als de spinnenkoppen willen spinnen uit eigen ingewanden, maar als een naarstige bij naar honing gezocht, van bloem tot bloem en daarbij alles getoetst. Waartoe heeft hij het geschreven? Om 'de eere sijns grooten Naems, ende de zaligheidt van uwe Zielen.'

De volgende personen schreven een 'gewoon' (lof)dicht (zowel Nederlands als Latijn) voor *De prophetische duyve*, deel 1:

AUTEUR	LAT.	NED.	
Simon Abbes Gabbema		x	1628-1688, is in 1659 tot historieschrijver van Friesland benoemt
J. Bouricius	x		?-1671, werd in 1646 als advocaat bij het Hof van Friesland beëdigd. Is lid geweest van de generaliteitsrekenkamer in Den Haag en werd in 1656 aangesteld tot raadsheer in het Hof van Leeuwarden.
F. Elgersma	x		1627-1712, diende van 1652-1667 eveneens de gemeente van Leeuwarden
Theodorus Wybinga		x	?- 1665, diende de gemeenten van Beers en Ferwerd en heeft eveneens gedichten geschreven in de werken van S. Brunsveld, P. Mensonis en F. Elgersma
H. de Blau	x		1616-1672, is in 1655 tot pensionaris van Leeuwarden benoemd, werd in 1664 tot landsadvocaat van Friesland aangesteld en was vanaf 1670 tot zijn overlijden burgemeester van Leeuwarden, alsmede lid van het vroedschap
M		x	-
Simon Abbes Gabbema		x	zie boven
S. Vomelius	x		?-1694, schoonzoon, heeft eveneens de gemeente van Wirdum gediend.
S. Mancandan		x	1636-?, diende de gemeenten van Oosterwierum en Tjerkgaast, is tweemaal afgezet en in 1685 vertrokken als korporaal naar Oost-Indië. Schreef eveneens een gedicht in een werkje van P. Mensonis

¹⁴ H. Brugmans in *NNBW*, Leiden 1924, Deel VI kol. 537-540

DE INHOUD VAN DE PROPHETISCHE DUYVE (DEEL 1) IN HOOFDLIJN

Hierbij is gebruik gemaakt van de puntsgewijze ontleding die achter in het werk vermeld staat, omdat onzes inziens daar de hoofdlijnen volkomen instaan. Op bepaalde plaatsen zal het worden uitgebreid. Het handhaven van de puntsgewijze ontleding is er wel de oorzaak van dat het geheel een wat opsommerig karakter gekregen heeft.

JONA 1:

Vers 1: “*Ende het Woort des Heeren geschiedde tot Jona, den sone van Amitthai, seggende:*”

De profeten ziet hij als de vogelen des hemels. Jona betekent ‘duif’. De kern van Jona’s prediking: de troost en de genadelijke vriendelijkheid Gods tegen alle boetvaardige zondaren. De duif bij de ark van Noach die kwam met een olijftak = teken van vrede, verwijst hiernaar. Jona was een profeet die verwees naar Christus’ opstanding.

I

De persoon die de last geeft: waarom de profeet begint met een afgebroken stijl. Het boek begint met ‘ende’. Dit schijnt eerder een vervolg van een oude, als een aanvang van een nieuwe handeling te zijn. God is de Aanheffer en Vervolger, de Alfa en de Omega. ‘Het Woort des Heeren geschiedde’: Hiermee wijst hij zijn hemelse zending aan, zoals ook de andere profeten. We moeten van de Bijbel beseffen dat het levendig en krachtig is, het is een Boek met de daad.

Leringen: a. Het woord der profeten is Gods Woord, dus geen mensenwoord. Ten eerste er in eerbiedigheid en vreze mee omgaan. Ten tweede met een heilige aandacht en opmerking. Ten derde met geloof. Ten vierde met een heilige opzet en voornemen om het te gehoorzamen.

II

De persoon die het bevel ontvangt:

1. de naam Jona:

A. waarom en hoe zijn naam hier gesteld wordt.

Leringen: b. Wettelijke leraars hebben een wettelijke zending. Er zijn ook valse profeten zonder zending. Hij heeft herders en leraars tot opbouw van Zijn Kerk gegeven. Eerst moet de Heere de herder de kudde toewijzen en dan moet hij weiden.

Redenen: - Een leraar moet verzekerd zijn van de wettigheid van zijn zending. Het volk moet weten dat de leraar de weg Gods in der waarheid leert. De hemelse ladder heeft zes trappen:

1. zending 2. prediking 3. gehoor 4. geloof 5. aanroeping 6. zaligheid.

- Het wettelijke beroep doet een leraar wat hem ook bejegt zijn gerust en welgetroost.

- Een leraar zonder wettelijke zending verkwist zijn tijd en verteert zijn kracht onnuttig.

Tot vermaning: de leraars mogen geen rust hebben voor ze werkelijk de verzekering hebben dat ze geroepen zijn. Er is een uitwendige roeping (geeft autoriteit) en een inwendige roeping (geeft bekwaamheid). Kentekenen tot verzekering: - Genoegzaamheid van gaven. - Een heilige en arbeidzame wakkerheid. De kudde Gods weiden: 1. gewillig 2. met hete ijver 3. met hartelijke deernis en medelijden 4. met doordringende overtuigende en inwinninge der gemoederen 5. met aanzienlijke deftigheid.

B. Wat de naam betekent: Jona: een loffelijk persoon. Een duif is simpel, eenvoudig, oprecht.

2. Zijn vader, de zoon van Amitthai. De weduwe van Zarfath is niet de moeder van Jona. In de beschrijving van zijn persoon noemt hij de naam van zijn vader, zoals bij vele andere Bijbelse personen.

Leringen: c. De Heere gebruikt zwakke mensen tot het werk van de dienst in Zijn Kerk. Zodat niet in de mens, maar in de Heere geroemd wordt. De Heere wilde niet in eigen Persoon, of door engelen handelen, maar door mensen. God heeft Zelf de zwakke middelen uitgekozen.

Vers 2: *“Maect u op, gaet na de groote stadt Nineve, ende predickt tegen haer: want haerlieder boosheid is opgeklimmen voor mijn aengesichte.”*

I

Een bevel: ‘maakt u op’. God gebiedt gewilligheid. Het is ook een opwekkend woord.

Leringen: a. Elk moet arbeiden in zijn beroeping. Ledigheid en luiheid worden bestraft. We moeten het werk Gods werken.

b. Leraars moeten hun plaats behouden totdat de Heere hun verder zendt. Die niet tevreden zijn met hun plaats moeten beschaamd worden. Vermaning: blijf in de beroeping waarin je geroepen bent.

II

De plaats: ‘Nineve, de grote stad’. Het was een oude stad, bloeiende van kooplieden. Een roofstad vol geestelijke hoerierij. Het was één van de grootste steden. Jona moest naar deze grote stad om daar de lankmoedigheid des Heeren te verkondigen en om de bekering der Ninevieten te stellen als voorbeeld der roeping van andere heidenen.

Leringen: c. Voordat de Heere iemand in Zijn dienst stelt, maakt Hij hem eerst de zwaarigheden bekend. Vooraf betuigt Hij wat ze hebben te verwachten in Zijn dienst. Hij wil de dienaren zo waarschuwen tegen ergernis en zo ook goede moed geven. We moeten het voor vreugde achten als we in verzoeking vallen.

d. Ondankbaarheid van het volk verdrijft de leraars. Vermaning: wandel voorzichtig, niet als onwijzen, maar als wijzen. Het zou recht zijn als de Heere Zijn kandelaar wegnam.

III

Het werk: ‘predikt tegen haar’ = roept uit tegen haar.

Leringen: e. Leraars moeten de zonden straffen. Vermaning: - weg met hen die in plaats van de zondaars scherp te berispen de zondaar streelt. - Laat alle godvruchtige leraars deze bedrieglijke handel verfoeien. Een leraar die de ziel zal genezen van zonden moet een arendsoog, een vrouwenhand en een leeuwenhart hebben. Beweegredenen: - God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest hebben deze plicht vervuld. - De woorden van de bestraffing zijn heilzaam. De prediker die bestraft krijgt liefde in dit leven, troost in de dood en een kroon in de hemel.

IV

De reden waarom: ‘want haarlieder boosheid is opgeklimmen voor Mijn aangezicht’.

Boosheid is de alleruiterste breedte der ongerechtigheid. De boosheid is niet voor mensen opgeklimmen, maar voor het aangezicht des Heeren.

Leringen: f. In de grootste steden zijn doorgaans de grootste zonden. Bijvoorbeeld: Babel en Babylon. Vermaning: wie in een grote stad is moet niet in hoogmoed of enige andere zonde vallen. De grootheid van een stad is niets bij Gods grootheid.

g. Er zijn krijtende zonden, grote zonden die boven de Karmel uitgaan. De zonde die roept om wraak. Bijvoorbeeld: doodslag, onkuisheid, verdrukking, gierigheid. Vermaning: in ons land spelen deze zonden. Laat ons de zonde beschreien en beklagen. De zonde beklimt en tergt Gods troon.

Vers 3: *“Maer Jona maect sich op om te vluchten na Tharsis, van het aengesichte des Heeren: ende hy quam af te Japho, en vont een schip gaende na Tharsis, en hy gaf de vracht daer van, en ginck needer in ’t selve, om met haer-lieden te gaen na Tharsis, van het aengesichte des Heeren”.*

I

Het voornemen of de revolutie van de profeet: Jona vlucht voor het aangezicht des Heeren, gelijk Onesimus wegliep van Filemon.

Leringen: a. De mens streeft in wederspanning tegen God. Dit komt doordat de mens gevallen is. Als God ons iets beveelt, bedoelt Hij niet Zijn, maar ons eigen voordeel. De genadepoort blijft niet altijd openstaan. De Heere is onverbiddelijk voor de onverbiddelijken. We moeten de hulpmiddelen gebruiken: gebed, de gave des geloofs opwekken, de liefde Gods in onze harten door de Heilige Geest Die ons is gegeven. b. Leraars hebben hun zwakheden. Jona moet gaan, maar gaat niet. Veel voorbeelden van kinderen van God die vielen. Vermaning tot de leraars: leer en leven moeten in overeenstemming zijn.

II

De executie van zijn voornemen: ‘van het aangezicht des Heeren’. Dit wordt herhaald om de vaste resolutie en executie van zijn vluchten.

Leringen: c. Op de goede weg moet men niet kruipen of hinken, maar vaardig lopen. De liefde der wereld trekt krachtig en duivel werkt in de ongehoorzamen. We hebben een korte tijd en een lange weg. Elk schepsel heeft een ingeboren zucht en een natuurlijke drift tot zijn rustplaats. Vermaning: IJver, blijdschap en vrolijkheid, volständigkeit tot het einde toe.

d. Die zondigt, zondert zichzelf af van de Heere. De zondaar wijkt af van de overalteenwoordige God. De boze natuur en verdorven genegenheden scheidt de mens van God.

Drie heilzame plichten tegen het vlieden van Gods aangezicht: 1. Met een vast voornemen hangen aan de Heere; om ons voor afwijken te verhoeden. 2. Altijd in alle wegen wandelen voor de Heere; ons op te houden in het afwijken. 3. Naarstig het aangezicht van de Heere zoeken; om ons te herstellen als wij uit zwakheid zijn afgeweken van de Heere.

Vers 4: *“Maer de Heere wierp eenen grooten windt op de Zee, ende daer wierd een grooten storm in de Zee: soo dat het Schip dachte te breecken.”*

I

De Persoon: ‘de Heere’.

II

‘Een grote wind’. De wind is het instrument wat de Heere heeft gebruikt. De zonde van Jona maakte de wind die goed was, kwaad. Die een zegen was, een vloek.

III

De werking van de wind. In het algemeen op de zee en in het bijzonder op het schip. Deze storm is boven de loop der natuur.

Leringen: a. De winden en wateren zijn in Gods hand. Hiervoor moeten we de Heere eren en erkennen.

b. Zonde en straf gaan samen. De Heere handelt ter ere Gods in Zijn gerechtigheid, heiligheid en voorzienigheid. De handelingen dienen ook tot voordeel van mensen: - als de Heere straft worden onze handen ingebonden en onze hartstochtelijkheid gevangen gezet tegen de zonde.

- De Heere straft in de Zijnen de zonde, om haar te behouden voor zwaardere straffen.

c. Ongehoorzaamheid wordt zwaar gestraft. Vermaning: laat ons de zonde verfoeien en de geboden des Heeren gehoorzamen. Tot voorbeeld hebben we de gehoorzaamheid van Jezus, de engelen, Abraham, Paulus, als ook de zon en de maan. Het voordeel van de gehoorzaamheid: - De vriendschap Gods. - God hoort hen roepen en verlost hen. - De gehoorzaamheid bewaart ons voor de eeuwige dood. - Zij doet ons eeuwig blijven in leven en zegen.

d. Als zachte middelen niet vorderen, volgen hardere. En op mindere straffen volgen meerdere. Vermaning: De Heere gebruikte nog zachte middelen en laat nog liefelijk Zijn stem horen als vordering van onze bekering. Als het te laat is verandert deze stem in een schrikkelijke stem.

Vers 5: *“Doe vreesden de Zee-lieden ende riepen een ieghelijkck tot sijnen Godt, ende wierpen de vaten, die in ’t schip waren, inde Zee, om het van de selve te verlichten: maer Jona was neder gegaen aen de zijde van ’t schip, ende lagh neder, ende was met eenen diepen slaep bevanghen.”*

De blijdschap van de zonde (Jona sliep in vrede) eindigt in droefheid (schip in groot gevaar).

I

Hoe de scheepslieden zich hebben gedragen in deze nood.

1. ‘Toen vreesden de scheepslieden.’ De zeelieden waren waaghalzen, maar zij vreesden. De storm des Heeren doet de woeste zeelieden beven. Er is natuurlijke vreze, vreze ontstaan uit inbeelding en Godsvreze.

Leringen: a. Die God vreest, vreest niet. Die God niet vreest, vreest alles en altijd. Middelen tegen vrees: we moeten de Heere heiligen en Hem onze vreze laten zijn, we moeten met onze harten aan de Heere door een vast vertrouwen hangen en ons vertrouwen moet gepaard gaan met een goede consciëntie. Een kwade consciëntie is als een worm die in ons hart knaagt, als een worm die niet sterft. Een goed geweten is als een zon bij de dag.

2. ‘Zij riepen een iegelijk tot zijn God’. Het gaat niet om het geschreeuw van onze tong, maar om de verhevenheid van onze gedachten en harten. Het roepen beeldt het gewicht van de zaak uit.

Leringen: b. de natuur leert dat er een God is, maar Wie Dezelve is en hoe Hij wil gediend zijn, leert de genade. Tot wederlegging van de atheïsten: deze zeelieden waren afgodendienaars, heidenen en erkennen allen dat er geen God is. Tot wederlegging van de polytheïsten (meergodendom). Vermaningen: - Dat wij geen goden kennen dan de Heere alleen. - Laat ons de Heere danken dat Hij ons boven de natuur heeft verlicht door Zijn genade, dat Hij ons gegeven heeft te weten dat er één God is en Wie Deze God is en hoe wij Hem naar Zijn Woord moeten dienen. - Zoals deze heidenen hun natuurlijke kennis van God te werk stelden om Hem aan te roepen, zo moeten wij, christen, veel meer onze kennis van God aanleggen tot praktijk en Hem vurig aanroepen en oprecht dienen.

3. ‘Zij wierpen de vaten in de zee’. Wat voor de vaten verstaan wordt: allerlei rijke waren en koopmansgoederen in zakken gescheept om uit Kanaän over Tarsis aan andere landen verzonden te worden. Waarom ze in de zee geworpen werden: Sommigen zeggen om goden te verzoenen. Volgens de paus stilt relikwieën der heiligen de zee. Zij deden het om het schip te verlichten.

Leringen: c. Men moet Gods voorzienigheid dienen in het gebruik van de middelen.

d. Het leven is lief boven al. Maar we moeten veelmeer bezorgd zijn over onze zielen.

II

Hoe Jona zich in de nood heeft gedragen.

1. De plaats die Jona in het schip heeft uitgekozen: 'Maar Jona was nedergegaan aan de zijde van het schip'. Hij blijft niet op het schip, maar verbergt zich, zodat de anderen niets van hem te weten komen.

2. Wat hij daar gedaan heeft: 'Hij lag neder ende met een diepe slaap bevangen'. Deze slaap was ontijdig. Knaagde Jona's geweten dat hij te diep gevallen was om op te staan? Of heeft God zijn ogen dicht gehouden. Het was een diepe slaap.

Leringen: e. Gods kinderen slapen soms in zorgeloosheid, als het het meest nodig is om te waken. De wrake des Allerhoogsten zorgt voor de stom. Maar hij waar het om te doen is, is in diepe slaap bevangen. Vermaning: Dat wij van deze zorgeloosheid en slaapzucht niet bekropen worden. Beweegredenen om ons af te schrikken van zorgeloosheid: - Wij zijn heel erg broos en zwak, genegen tot zonde, indien wij verzuimen goede wacht te hebben. - Laat ons steeds betrachten de gevaarlijkheid dezer zorgeloosheid. - Laat ons niet vergeten dat het gevaar is te nader, hoe wij het verder stellen (als Jona slaapt, waakt zijn straf). Hulpmiddelen om tegen zorgeloosheid waakzaam te zijn: - Matig zijn in spijs en drank. - Onze aardse bekommernissen besnijden en besnoeien. - We moeten ons bij de ijverige predikers voegen en hen aandachtig horen. - We moeten wandelen met vreze in de tijd onzer inwoning. Het gebed is het belangrijkste gebed middel tegen de slaap.

Vers 6: *“Ende de Opper-Schipper naderde tot hem, ende seide tot hem: wat is u, ghy hart-slapende? Staet op, roept tot uwen Godt, misschien sal die Godt aen ons gedencken, dat wy niet en vergaen.”*

I

Door wie Jona uit de slaap is opgewekt: 'de opperschipper'. 'Ende de Opper-Schipper naderde tot hem'. Deze opperschipper was een heiden.

Leringen: a. In deze opperschipper is een beeld van een heerser over anderen te zien. Alzo zijn de overheden gesteld onder de mensen. Deugden die we leren van de opperschipper: wijsheid, wakkerheid en getrouwheid. Vermaning: Tot vermaning van de overheid om naar deze deugden te streven.

II

Op welke wijze hij hem aanspreekt: 'Wat is u, gij hardslapende'?

1. Hij spreekt hem ernstig aan:

A. Een scherpe bestraffing.

Leringen: b. God waakt als de goddelozen slapen. God gaf bevel aan de wateren om hem heen en weer te slingeren, maar niet te verdrinken. Vermaning: Slaapt niet in zonden, omdat de Heere niet slaapt in Zijn beschutting.

c. Ontijdige slaap is strafbaar. Verschillende soorten slapers: slapers onder Gods oordelen, slapers in zonden en slapers in Gods huis.

B. Een krachtige vermaning: 'Staat op en roept tot uw God'.

Leringen: d. We zien in deze opperschipper een voorbeeld dergenen die zeggen dat een vrije exercitie van elke religie geoorloofd is. Dit strijdt tegen de Schrift: 'Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben'. Ook strijdt het tegen de natuur van de vaste regering.

Vermaning: Dat overheden geen vrije exercitie van iedere religie toelaten.

Leringen: e. De overheden moeten niet alleen voor haarzelf, maar ook voor anderen zorgdragen, dat ze getrouw zijn in haar bediening. De leraars der kerk, de overheden en de huisvaders en -moeders hebben allemaal deze plicht.

f. Die God vrezen zijn Zijn vrienden en vermogen allermeest bij Hem. De Heere heeft een welgevallen aan dien, die Hem vrezen. Vermaning: Dat wij onze gaven opwekken en ons zoeken te verzekeren dat wij God vrezen.

g. Afgodendieners vinden geen hulp bij haar goden en worden genoodzaakt om hulp bij de ware God te zoeken. We moeten ijveren voor dat wat hij voor zijn God heeft aangenomen. We moeten geen hulp bij de goden zoeken, maar bij de ware God. Eerst zoeken de scheepslieden hulp bij hout en steen en in benauwdheid zoeken ze hulp bij de ware God. Tot wederlegging van de blinde papisten. We moeten God alleen dienen.

2. Hij ontdekt het einde daarvan: 'Misschien zal die God aan ons gedenken'. Misschien, zegt de opperschipper. Hij was zonder geloof.

Leringen: a. De ongelovigen wankelen in alle gevaar. Daar de gelovigen vaststaan op hun voeten, wat er ook gebeuren zal. Tot wederlegging van de twijfelingen van de papisten. Het is tot vertroosting van de gelovigen om zich te verheugen in God.

b. De ongelovigen gevoelen anders over de dood als de gelovigen.

Vers 7: *“Voorts zeiden zy, een yder tot sijn metgeselle: koomet, ende laet ons looten werpen, op dat wy mooghen weeten, om wiens wille ons dit quaat overkomt: alsoo wierpen zy looten, ende het lot viel op Jona”.*

I

De voorslag van het lot.

1. Haar overeenkomsten over de voorslag: 'Voorts zeiden zij een ieder tot zijn metgezellen'.

Leringen: a. De enigheid en eendrachtigheid zoals bij de scheepslieden is prijzenswaardig. Tot bestraffing van alle onenigheid, *ook binnen de gereformeerde kerken*. We moeten de eenheid behouden, door de band van de vrede. Twist en tweedracht zijn werken des vleses. Vrede vermeert, maar onvrede verteert.

2. De voorslag zelf: 'Komt, en laat ons loten werpen'. Om de oorzaak na te speuren. Is het lot onder Christenen geoorloofd? Het loten wordt onderscheiden in drieën. 1. Loten waardoor een ieder zijn deel wordt toegevoegd. 2. Loten die uitwijzen wat men moet doen in twijfelachtige gevallen. 3. Loten waardoor men wil doordringen tot kennis van zaken die verborgen zijn of van toekomstige dingen. De derde is ongeoorloofd en enkele godgeleerden wijzen ook de tweede af. Als het lot getrokken wordt na het gebed, dan ontdekt het lot datgene wat eerst bedekt was.

3. Het einde van de voorslag: 'Opdat wij mogen weten om wiens wil ons dit kwaad overkomt'.

Leringen: b. De zonden van mensen veroorzaken Gods oordelen. Vermaning: Als het ons kwalijk gaat, moeten we de oorzaak hiervan onderzoeken en naspeuren. Als ons iets tegenvalt, moeten we verzekerd zijn dat het de vrucht is van onze eigen zonden.

c. De mensen proberen samen hun zonden te verbergen voor God of op een ander te schuiven, oordelende dat ze beter zijn dan anderen. Vermaning: - We moeten onze zonden niet voor God bedekken. Er zijn maar weinigen die zeggen zwaarlijk gezondigd te hebben. De zonde roept echter zelf tot God, God weet ze en als wij de zonden verbergen, onteert dit God. - We moeten de schuld niet op een ander schuiven. We moeten onze naaste niet veroordelen, maar onszelf. We behoren onze naaste te ondersteunen.

d. Om de zonden van sommige mensen moeten soms ook anderen lijden. Wij zouden zeggen: 'laat Gods gerechtigheid dit toe?' Vermaning: Wij mogen God niet in Zijn oordelen beschuldigen. De verborgen dingen zijn voor God.

II

De uitslag van het lot: ‘en het lot viel op Jona’. Om welke oorzaak is Jona getroffen? Jona weigerde om naar Nineve te gaan en de scheepslieden waren vol afgoderij. Zo kwamen eerst de scheepslieden en daarna de Ninevieten tot bekering.

Leringen: e. God regeert alles door Zijn voorzienigheid. Tot wederlegging van hen die Gods voorzienigheid verwerpen. Tot vermaning: Dat wij de voorzienigheid heilig erkennen in alle dingen.

f. God ziet onze meest verborgen zonden en zal ze eenmaal openbaar maken. Vermaning: Dat we ons niet moeten inbeelden dat we onze zonden voor God kunnen verbergen. Zo wij Hem dienen, Hij zal ons liefhebben, maar zo wij van Hem wijken, Hij zal ons vinden.

Vers 8: *“Doe seiden sy tot hem: verklaert ons nu, om wiens wille ons dit quaet overkomt: wat is u werck, ende van waer komt ghy? welcke is u Landt? ende van welcken volcke zijt ghy?”*

Waarheid en voorzichtigheid worden aangeprezen.

I

Een algemene ondervraging van de oorzaak van zijn misdaad.

‘Toen zeiden zij tot hem verklaar ons nu om wiens wil ons dit kwaad overkomt’. Er wordt gevraagd naar de oorzaak van zijn misdaad.

II

Een persoonlijke ondervraging naar zijn staat. ‘Wat is uw werk’ Ze dachten er niet aan dat Jona een profeet van de Allerhoogste kon zijn. ‘Vanwaar komt gij?’ Of: waar gaat gij heen? ‘Welk is uw land?’ Iemands leven was soms n.a.v. het vaderland te oordelen. ‘Van welk volk zijt gij?’ Deze vragen zeggen Jona aan dat hij zijn beroep onteert, dat hij zijn land smaadheid aandoet en dat hij zijn volk veroordeelt met deze daad.

Leringen: a. Hier is een voorbeeld van een vriendelijke tong. Ze wilden Jona niet beschuldigen voordat hij zichzelf beschuldigde. Dit wordt gezegd tot bestraffing van iedereen die onvriendelijk van tong is. Vermaning: onze tong is onze eer, en moet niet zijn een tong van Isaï, maar van David. Beweegredenen om zacht en vriendelijk van spraak te zijn: 1. God Zelf (Vader, Zoon en Heilige Geest) handelt vriendelijk en zacht met de mensen. 2. Salomo pleit voor lankmoedigheid boven sterkte. 3. Toorn rust in de dwazen. 4. Christenen mogen niet vloeken of schelden, maar zegenen.

b. Ieder heeft zijn eigen beroep en daar steekt werk en arbeid in. Christenen hebben ook een ander beroep: strijden om in te gaan door de enge poort. Dit bestraf landlopers, stoute bedelaars en christenen die de hele dag ledig staan in de wijngaard. Vermaning: - Tot de overheid: dat ze het land zuiveren van onnutte lasten. – Tot allen: dat ieder getrouw is in zijn beroep.

c. Rechters moeten iemands zaak nauw onderzoeken, voordat ze hun vonnis kunnen geven en erover kunnen oordelen. Vermaning: Rechters moeten onwetendheid, haastigheid en partijdigheid vermijden.

Vers 9: *“Ende hij seide tot hen: Ick ben een Hebreëër: ende ick vreesse den Heere, den Godt des Heemels, die de zee ende het drooge gemaect heeft.”*

De profeet leert dat de roede van de tucht leerzaam en heilzaam is.

I

Zijn afkomst: 'Ik ben een Hebreër': Abraham en zijn nakomelingen waren Hebreëen. Sommigen zeggen dat Jona hier zijn zonde mee beleet, anderen dat hij zo duidelijk maakt dat we hier geen blijvende stad hebben. Waarom noemt Jona zich hier juist een Hebreër? Deze naam was meer algemeen bekend dan de Joodse naam. De naam 'Hebreër' was ouder dan 'Jood' of 'Israëliet'. Hij komt uit de stam van Zebulon, niet uit de stam van Juda en is dus geen 'Jood'. De naam 'Hebreër' was een erenaam. Hoe kan Jona zo trots en opgeblazen zijn over zijn afkomst? Kan hij niet veel beter klein zijn? Jona geeft deze benaming niet om trots te zijn, maar om zijn zonde en schande te vergroten. Ook bewaart deze benaming hem voor wanhoop en wekt in hem het vertrouwen van zijn geloof op de God der Hebreëen op.

II

Zijn religie of godsdienst: 'Ik vrees de Heere': Het gaat hier om de kinderlijke vreze, niet de knechtelijke. Alles moet immers gedaan worden in de vreze Gods. Hoe kan Jona zeggen dat hij de Heere vreest, als hij zo ongehoorzaam is? Jona vluchtte tot Gods barmhartigheid. Gods vreze was niet weg uit zijn hart. 'Den God des hemels'. Hiermee doelt hij op de enige God tegenover de aardse goden van de scheepslieden. 'Die de zee en het droge gemaakt heeft'. Hiermee wordt het onderscheid met de afgoden extra bevestigd. Dit alles belijdt Jona om zijn zonde te verzwaren.

Leringen: a. Wij zijn op deze aarde allen passagiers en wandelaars. Vermaning: Laten we niet vergeten dat we passagiers zijn en gaan naar de dood en door de dood tot onsterfelijkheid. We moeten niet achterom zien naar Sodom, maar ons richten naar Jeruzalem. Laten we luisteren naar hen die zeggen: 'Dit is de weg. Wandel in dezelve.' Laten we alles afleggen dat ons bezwaren kan op reis.

b. Hoe meer kennis iemand heeft, des te zwaarder de zonde weegt als hij zondigt. Vermaning: Laat ons onszelf spiegelen in dit helder licht van het Evangelie aan de persoon van Jona, die kennis heeft van het gebod en geen onschuld heeft voor te wenden. Degenen die het geweten hebben, hebben geen onschuld voor te wenden.

c. De vreze des Heeren is uitnemende. Zij is een plicht voor Gods bondgenoten. Zij spant de kroon onder alle deugden. Zij is het zout. Zonder haar heeft het andere geen waarde. De Heere is de machtige en vreselijke God en de God des hemels.

Vers 10: *"Doe vreesden die mannen met groote vrees: ende seiden tot hem: wat hebt gy dit gedaen? Want de mannen wisten, dat hy van des Heeren aengesichte vloodt, want hy hadde 't hen te kennen gegeeven."*

I

Het werk of de vrucht van de belijdenis van Jona:

A. De tijd: 'Toen': nadat de mannen de belijdenis van Jona gehoord hebben.

B. De personen: 'mannen': kan ook 'mensen' betekenen. Als we hier mensen lezen betekent dat 'aarde en as'.

C. Het effect van de vrucht:

1. Zij vreesden met grote vreze: redenen van deze vreze: - Ze weten dat Jona een profeet van de Allerhoogste is en staan verstelt wat ze nu moeten doen. - Ze vreesden om hun zonden, hun zou een zwaardere straf dan Jona te wachten staan. - De majesteit van Gods heerlijke en verschrikkelijke naam heeft haar te neer geslagen. - De woorden van de profeet drongen dieper door dan de woorden van vele anderen.

Leringen: a. Men behoort zich met een heilige vreze en schrik te ontzetten over Gods oordelen, vooral als met bespeurt dat deze oordelen gaan over Gods Eigen kinderen. Dit omdat God een vreselijke en ontzaglijke Majesteit is, omdat goedaardige kinderen beven voor

het Woord Gods, omdat wij ons met een heilige vreze moeten ontzetten als de Heere de werken van zijn genade oefent en omdat de oordelen Gods over Zijn huisgenoten voortekenen zijn van zwaardere oordelen over de vreemdelingen. Tot bestraffing van degenen die Gods oordelen niet ter harte nemen. Vermaning: we moeten ons vernederen onder Gods slaande hand en voor Zijn oordelen vrezen. Onze zonden roepen zo luidt om wraak als nooit tevoren.

2. Zij vragen: ‘wat hebt gij gedaan?’:

Leringen: b. We moeten de fouten van onze naaste vriendelijk berispen. Tot bestraffing van hen die hun broeder bestraffen om hem te bestraffen. Vermaning: we moeten de zondaar terecht brengen met een zachtmoedige geest.

c. De Heere bekleedt hen met schaamte die verlicht zijnde toch onbeschaamd zondigen. Vermaning: een Hebreëer moet leven als een Hebreëer, niet als een Egyptenaar; een profeet als een profeet, niet als een huisman; een gelovige als een gelovige, niet als een ongelovige.

II

De oorzaak: ‘Want de mannen wisten dat hij van het aangezicht des Heeren vlood, want hij had het hen te kennen gegeven’.

Leringen: d. Degenen die in het openbaar zondigen, moeten deze ook in het openbaar bekennen.

Vers 11: *“Voorts seiden zij tot hem: wat sullen wy u doen, opdat de zee stille worde van ons? Want de zee werdt hoe langer hoe onstuimiger.”*

I

De vraag die de scheepslieden Jona voorstellen: ‘Voorts zeiden zij tot hem: wat zullen wij u doen?’ In deze vraag klinkt zachtmoedigheid. Zij zijn ervan verzekerd dat het een man Gods is en vragen het daarom aan hemzelf. ‘Opdat de zee stil worde van ons’. Ze vragen van de profeet goede raad wat ze moeten doen met hem, zodat hij en zij beiden gered worden.

Leringen: a. Wij moeten niet dorsten naar het bloed van onze naaste en niet haken naar zijn dood, maar zijn leven beminnen en zorgvuldig bewaren als ons eigen leven. Deze zachtmoedigheid van de zeelieden is bijzonder, dat ze zich zo rustig houden, terwijl ze barbaren en zeelieden zijn en in zo’n grote nood verkeren. De zeelieden hebben zelfs de belijdenis van zijn eigen lippen gehoord die tegen hem getuigt. We leren hier dat het razende meer hen niet ophitst tegen de oorzaak van dit gevaar. De scheepslieden doen er alles aan om onschuldig te zijn aan het bloed van Jona. Tot bestraffing van degenen die het leven van hun naaste niet beminnen, maar vernielen. Vermaning: - Aan de overheid: ze moeten alle bloedstortingen wreken, zij moeten als mensen met loden of wollen voeten treden tot de straf der doodslagers, dat is langzaam, zij moeten met de hoogste zorgvuldigheid het zwaard trekken in de oorlog, alleen voor God, godsdienst of een andere zaak met groot gewicht. - Aan de onderdanen: we moeten niet dorsten naar het bloed van onze naaste, want hun leven is op een wonderlijke wijze gemaakt, doodslag is een zware bloedrode zonde en de hel is bereid voor doodslagers.

II

De aanwas van de onstuimigheid van de zee: ‘de zee werd hoe langer hoe onstuimiger’.

Leringen: b. Wie God niet tot Vriend heeft, heeft alle schepselen tot vijanden. God doet met alles naar Zijn wil. Vermaning: niemand moet enige vriendschap van schepselen verwachten als hij een vijand van de Schepper is.

c. Gods toorn is onuitblusselijk als zij begint te branden. Als het eens is opgegaan, wast het aan en neemt het sterkt toe. Vermaning: de goddelozen zullen gestraft worden. Dit moet ons temeer aanscherpen tot bekering. Kust de Zoon, opdat Hij niet toorne. (Ps. 2)

Vers 12: *“Ende hy seide tot hen: nemet my op, ende werpet my in de zee, so sal de zee stille worden van u lieden: Want ick weet dat deese groote storm u lieden om mijnen ’t wille over-komt.”*

I

Het vonnis van de dood, dat Jona over zichzelf gegeven geeft. ‘Hij zeide tot hen, neemt mij op en werpt mij in de zee.’ Jona velt het vonnis over zichzelf. Jona ziet dat God over hen toornst om hem en dat hij niet mag wachten met het vonnis totdat de anderen door hem zullen verdrinken. Jona wil zich gewillig aan de straf des Heeren onderwerpen. Mag een mens geweld gebruiken tegen zichzelf? We moeten de raadgevingen van het leven dragen en niet ontvliesen. We moeten wachten op het uur van de goddelijke ontbinding en deze niet zoeken voordat die tijd gekomen is. Is Jona hier de oorzaak van zijn eigen dood? God wil niet dat hij zichzelf in de zee werpt, maar dat de scheepslieden dit doen. Jona moest dit doen. Hierin mogen wij hem niet navolgen.

Leringen: a. Iedereen is schuldig zichzelf gewillig te onderwerpen aan de slaande hand des Heeren. Vermaning: we moeten in tijd van nood, armoede, ziekte, vervolging of aanvechting niet tegen de Heere murmureren en op zo’n wijze het kruis dragen.

II

‘Zo zal de zee stil worden van u lieden’. Het gaat hier over het einde van de uitwerping van de profeet, wat mede een reden is om haar te bewegen tot zijn verzoek. Hij weet zeker dat de zee dan stil zal worden. Er is geen twijfel over.

Leringen: b. Jona geeft ons een beeld van uitstekende liefde. We zouden velen uit de hel moeten willen trekken.

c. We zien hier in Jona een voorbeeld van Jezus Christus. Het verschil is dat Christus onschuldig stierf. We moeten ons verheugen in de bereidwilligheid van Christus, Die zo gewillig is geweest om voor ons te lijden. Ook wij moeten gewillig zijn.

III

De grond waarop zij Jona veilig zonder wroeging in de zee mochten storten. ‘Want ik weet dat deze grote storm u lieden om mijnen ’t wil overkomt.’ Jona bekent de rechtvaardigheid van Gods handelen. Hoe wist Jona dat de storm om zijnen ’t wil de scheepslieden was overkomen? God openbaarde het hem en hij heeft het geweten uit zijn eigen geweten.

Leringen: d. Het geweten laat de mond niet altijd stoppen, maar ontwaakt. Vermaning: Laten we onszelf niet bedriegen door te menen dat we het geweten de mond voor altijd kunnen stoppen.

Vers 13: *“Maer de mannen roeiden, om het schip weder te brenghen aen het drooghe, doch sij en konden niet, want de zee wert hoe langer hoe onstuimiger tegen hen.”*

De zeelieden kenden niet het gebod uit de Wet: ‘gij zult niet doden’, maar door de wet der natuur wilden ze met Jona doen wat zij ook wilden dat met henzelf geschiedde. Ze wilden Jona behouden.

I

De laatste pogingen van de scheepslieden om Jona te redden. ‘Maar de mannen roeiden om het schip weder te brengen tot het droge’. De mannen zijn vreemdelingen, waarvan we niet veel weten. Zij roeiden, oftewel ‘groeven’ in de zee om mét Jona aan land te komen.

Leringen: a. We zien in de scheepslieden een tafereel van meewaardigheid tot vriend en vijand, tot bekenden en onbekenden. Tot bestraffing tegen wie zich verhardten tegen hun eigen

bondgenoten als deze in smaadheden verkeren. Christenen mogen zich niet verharderen tegen de noodlijdenden. Vermaning: We hebben de plicht om medelijdend te zijn naar vriend en vijand. Dit omdat God het beveelt, om de uitnemendheid van deze deugd en omdat het een eigenschap van de hemelse wijsheid is.

b. Iedereen is schuldig het beste te doen om de Kerk, die door een zee van onrust heen en weer geslingerd wordt, in de haven van de rust te helpen.

II

De vergeefse moeite en arbeid die ze aanwenden. 'Doch zij konden niet'. De zeelieden roeiden, maar vorderden hiermee niets.

Leringen: c. Zolang de zonde aan de hand wordt gehouden, kan geen stilte van de zee verwacht worden. De zonde moet eerst uitgeworpen zijn. Vermaning: we moeten eerst de zonde opruimen.

III

Wat heeft deze werkende zeelieden verhinderd? 'Want de zee werd hoe langer hoe onstuimiger tegen hen'. De mannen roeiden wel harder, maar God blies de wind harder aan. Waarom wilde God dat de zee zich zo verhief tegen de arbeid van de scheepslieden? Omdat de Heere de zonde van Jona wilde bezoeken. Hebben de scheepslieden niet gezondigd in het feit dat ze Jona wilden behouden, terwijl God wilde dat hij in de zee geworpen werd? Nee, zij kenden Gods voornemen hierin niet, we kennen de verborgen wil van God niet, ze deden met Jona zoals ze ook wilden dat met hen zou gebeuren en hoe harder de zeelieden moesten worstelen, des te helderder is het wonderwerk van God als Hij de zee stilt.

Leringen: d. Arbeid helpt niet als God ertegen is. Vermaning: Als onze arbeid niet vordert, moeten we onderzoeken of er geen zonde tussen zit. De zonde moet worden uitgeworpen.

Vers 14: *“Doe riepen sy tot den Heere, ende seiden: och Heere, en laet ons doch niet vergaen om deeses mans ziele, ende en leght geen onschuldigh bloet op ons: want, ghy Heere hebt gedaen, gelijk als 't u heeft behaeght.”*

God wil gebeden en gesmeekt worden en zal dan ook verhoren. Het gaat in deze tekst om het gebed.

I

De vorm van het gebed. 'Zij'; het was een algemeen gebed. 'Riepen'; het was een vurig gebed. 'Tot den Heere'; het was een regulier gebed, gericht tot de ware God. 'Zij zieden'; hun gebed was vocaal, zij openden hun mond tot God. 'Och Heere, en laat ons doch'; hun gebed was ootmoedig en nederig.

Leringen: a. Het gebed tot God is het beste gereedschap in tijden van nood. Een recht gebed moet algemeen (openbaar) zijn in algemene noden, moet ijverig en krachtig zijn, moet gericht zijn tot de enige ware God, moet vocaal zijn en moet versierd zijn met ootmoedigheid en nederigheid.

II

De stof en de inhoud van het gebed.

1. De zaken die verzocht worden.

A. Of God hen wil verlossen van de straf: 'En laat ons toch niet vergaan om dezes mans ziel'.

Leringen: b. Het is een verschrikkelijke zonde om een mens te doden. De beesten verfoeien deze zonde door de schrik der natuur, zo moeten de mensen deze zonde zeker verfoeien.

B. Of God hen wil verlossen van de zonde: 'En legt geen onschuldig bloed op ons'. Hoe kunnen de scheepslieden het bloed van Jona onschuldig noemen? Hiermee wordt bedoeld dat Jona ten dele onschuldig is, niet geheel. Onschuldig ten opzichte van de zeelieden, niet onschuldig ten opzichte van God. Hoe kan Jona onschuldig genoemd worden ten opzichte van de zeelieden, die hij zo tekort heeft gedaan? Deze zeelieden dekten dit alles met de mantel der liefde, ze vergaten wat achter de rug was.

Leringen: c. Wij moeten het leed dat ons aangedaan is vergeten en van harte vergeven. We moeten de belediger in volle vriendschap ontvangen. Tot bestraffing van de mensen die een hart zonder liefde hebben. Vermaning: onze wraak is, net als wij zelf, sterfelijk. De zon mag niet ondergaan over onze toornigheid.

2. De grond waarop zij de zaken verzoeken. 'Want Gij, Heere hebt gedaan, gelijk als 't U heeft behaagt'.

Leringen: d. De Heere doet wat Hem behaagd. De wil van God is een absolute vrije soevereine wil. Zondigt de mens als hij Gods wil doet? Is God dan niet de oorzaak van deze zonde? De wil van God zal onfeilbaar geschieden. De verborgen dingen zijn voor God, maar de geopenbaarde zijn voor ons. Zo is God rechtvaardig en de mens schuldig. Het wezen van de mens is geheel van God, maar het gebrek, de boosheid, die tegen de natuur is, is niet van God. Vermaning: wij moeten ons zonder tegenspreken aan Zijn wil onderwerpen. We moeten Gods verborgen oordelen niet nauwkeurig onderzoeken. We moeten de Heere rechtvaardigen in Zijn wegen en werken.

Vers 15: *"Ende sy namen Jona op, ende wierpen hem in de zee: doe stondt de zee stille van hare verbolgentheid."*

Wie zijn hart verhardt, zal in het kwaad vallen.

I

De uitwerping van de profeet.

1. Het fatsoen van de uitwerping. 'En zij namen Jona op'. De zeelieden deden dit niet met veel geweld of met wreedheid, maar met eerbied en beleefdheid.

2. De uitwerping zelf. 'En wierpen hem in de zee'.

Leringen: a. De raad en het besluit van God over ons einde wordt stipt op Zijn juiste tijd vervuld en uitgevoerd. Vermaning: we moeten vers in het geheugen houden dat gelijk Jona in zorgeloosheid sluimerde, wij ook alzo in het stof der aarde zullen slapen. Gelijk het Gods wil was Jona in de zee te storten, zo is het Gods wil ons te ontbinden tot ons eerste beginsel, de één door deze en de ander door een andere weg.

II

De vrucht die gevolgd is op de uitwerping. 'Toen stond de zee stil van haar verbolgentheid'.

Leringen: b. Door boosdoeners te straffen wordt Gods toorn gestild. Vermaning: we moeten de zonden en zondaars straffen en over boord werpen. Deze vermaning geldt in het bijzonder voor overheden, leraars der kerk en huisvaders en –moeders.

c. Jezus Christus is de ware Jona, Die geworpen is in de golven van smaadheid, zo de windige storm van de verbolgentheid en de toorn van God heeft gestild. Jona kwam in de walvis terecht, Christus in het graf. Christus heeft vrede de Zijnen toegebracht. Dit tot troost van alle aangevochten harten.

Vers 16: *“Dies vreesden de mannen den Heere met groote vrees: ende sy slachteden den Heere slachtoffer, ende beloofden geloften.”*

Het is onbegrijpelijke genade dat de Heere wacht op zondaren.

I

De inwendige gestalte van deze heidenen: ‘Dies vreesden de mannen met grote vreeze’.
‘Dies’: als zij Gods wonderwerken gezien hadden, vreesden zij:

1. Het voorwerp van de vreeze: de Heere.
2. De mate van de vreeze: met grote vreeze.

Leringen: a. Een christen mag niet stil staan, veel minder terug gaan, maar moet toenemen en wassen in genade. Genade groeit zoals een mosterdzaad. Het gaat om het toenemen in vruchten. Dit tot bestraffing van allen die met Jozua 's zon stil staan of met Hizkia 's zon terug gaan. Voor hen die niet groeien in de genade is er: verwerping, vervloeking en verbranding. Vermaning: groei en wordt sterk in de genade.

II

De uitwendige handeling.

1. Zij slachten de Heere een slachtoffer.

Leringen: b. De verlost des Heeren moet de Heere offeranden offeren. We moeten de Heere de wortel van ons hart, de varren van onze lippen, de tienden van onze goederen en de sterkte van ons verdorven vlees offeren.

2. Zij beloofden de Heere geloften. Wat hebben deze scheepslieden voor beloften gedaan?
Hier bestaat verwarring over, maar het is zeker dat deze scheepslieden geen beloften hebben gedaan die naar de beloften van de roomse kerk neigen. Ze deden beloften die te maken hadden met de erkenning van de ware God.

Leringen: c. De gunstelingen des Heeren doen de Heere tijdens bijzondere voorvallen bijzondere geloften. De geloften moeten aan God gedaan worden. De persoon die de gelofte doet moet in volle vrijheid zijn, niet onder de macht van een ander. Geloften worden gedaan als dankzegging, tot voorkoming van zonden of als opwekking tot een goede plicht.

Vers 17: *“De Heere nu beschikte eenen grooten visch om Jona in te slokken: ende Jona was in des vissches ingewant, drie dagen ende drie nachten.”*

Elifaz vergelijkt de Almachtige met een kunstig Geneesmeester en een gunstig Verlosser.

I

Wie dit middel heeft besteld om Jona te verlossen. De Heere. Hier toont de Heere dat Hij over Jona gedachten van vrede heeft.

II

Het middel dat de Heere heeft besteld. Een grote vis. ‘De Heere beschikte een grote vis om Jona in te slokken’. Deze vis was een walvis. Deze vis wordt een grote vis genoemd, om de grootheid van zijn lichaam. Deze vis werd door God beschikt om Jona op te slokken en in het leven te bewaren. De scheepslieden gaven Jona over aan de zee, de zee aan de walvis, de walvis aan God en God aan de Ninevieten.

Leringen: a. Gods heerschappij gaat over alle schepselen. Vermaning: als we God aan onze zijde hebben, hebben we voor geen vijandige macht te vrezen. De duivel kan niet verder gaan als dat God toelaat.

b. De Heere laat de Zijnen niet vervallen door een kwaal of Hij heeft wel een hulpmiddel daartegen gereed. De Heere heeft dit met zekerheid aan hen toegezegd. Deze lering is een vertroosting in de tijd van Jona, in tijd van vervolging en in doodsnood.

III

De tijd, hoe lang Jona in de herberg heeft gelogeed. Drie dagen en drie nachten. ‘En Jona was in het ingewand van de vis, drie dagen en drie nachten’. De persoon is Jona. De plaats is in het ingewand van de vis. De tijd is drie dagen en drie nachten. Hoe kon de profeet het zo lang uithouden in de verterende dampen en brandende hitte van het ingewand van de vis? God bewaarde hem. Hij bewaarde Daniël in de leeuwenkuil, de drie vrienden in de oven en Jona in de vis. Is de profeet drie volle dagen in het ingewand van de vis geweest? Ja, door de macht van God. Anderen denken hier anders over.

Leringen: c. De tijd van het kruis is bij de Heere bepaald. Dit tot vertroosting voor Gods kinderen als zij een kruis moeten dragen. God zal hen er eenmaal van verlossen.

ANALYSE VAN DE INHOUD VAN *DE PROPHETISCHE DUYVE*, DEEL 2

Boëtius heeft het tweede deel van zijn *prophetische duyve* opgedragen aan de Staten van Friesland (dhr. Pibo van Doma, secr.), ‘den alderdoorluchtighsten’ prins Wilhelm Frederich, de gedeputeerde staten van Friesland (dhr. Gijsbertus van Vierssen, secr.), mitsgaders aan de rekenmeesters der zelve landschap (dhr. Ysbrandus van Vierssen, secr.). Hoe de relatie tussen Boëtius en de heren van de (gedeputeerde) staten, alsmede de rekenmeesters, is geweest, is ons onbekend. Gezien het al eerder genoemde contact tussen Boëtius en Prins Willem Frederiks’ vrouw, zullen deze beide heren elkaar ook zeker wel hebben ontmoet. Prins Willem Frederik (1613-1664) staat te boek als een godzalig man, als een uitgesproken gereformeerd piëtist.¹⁵ Hij had vertrouwelijke omgang met de piëtistische prediker Adrianus Hasius,¹⁶ die grote invloed heeft gehad op de verdieping van Willem Frederiks’ geestelijke leven. Van Willem Frederik is bekend, dat hij ‘in 1647 heilig en recht wilde leven, heiligh tegens [God] en gerecht tegens onse naesten, waardoor de wet en de twee taefelen onderhouden sal worden, de 4 erste en de 6 laetste geboden. Hij gaat dan naar het Heilig Avondmaal, begint stichtelijk werk te lezen, gaat soms tweemaal [in het zwart gekleed] naar de kerk, zingt een psalm voor hij naar bed gaat, schrijft voor dat zijn hofhouding ‘de tien geboden en het gelove en andere hooftpointen sal voorgelesen worden’ en onderwerpt zichzelf aan een strenge, maandelijks regelmaat in het leven en danken van God.’ Willem Frederik overlijdt in 1664 aan de gevolgen van een noodlottig ongeval, toen bij het schoonmaken van zijn pistolen een pistool is afgegaan en hij getroffen werd door een kogel. In 1665 verschijnt hierop een werkje van Boëtius, waarin het godzalige leven en sterven van prins Willem Frederik beschrijft. In Boëtius’ opdracht in het tweede deel van de *prophetische duyve* zet hij uit een, dat de woonplaats van een mens uit twee college’s bestaat. Een die zorgt voor de welstand van het lichaam (de politiek) en de ander die zorgt voor de welstand van de ziel (de kerk). Hoe gezegend is een land als het ‘vroome overheden, trouwe regenten, Vaders der Vaderlandts’ alsmede men ook in de kerk herders heeft, ‘na Sijn herte’. Boëtius staat in hope ‘dat de Heere onze God Zijn oude genade over ons zal vernieuwen, indien zij, die op de tronen der regering zijn gezeten, en zullen komen zitten, het goede spoor volgen van hare loffelijke voorzaten’. Hij sluit zijn opdracht af met de woorden, dat hij ‘niet zal aflaten bij de

¹⁵ Breuker, Calvinisten tussen overheid en kerk, 92-93

¹⁶ Deze diende de gemeente van Leeuwarden van 1644-1650. Na zijn overlijden in 1650 werd G. Boëtius tot zijn opvolger benoemd.

troon der genade aan te houden, met biddingen en smekingen, dat de Koning der koningen hen zal zegenen, tot eer van Zijn heilige Naam en ‘ten goede beyde van Politeye ende Kercke.’

Boëtius schrijft in zijn voorrede dat het tweede deel van zijn *prophetische duyve* een verklaring is van een voortreffelijk gedeelte uit de Heilige Schrift, namelijk van het heugelijke danklied welke de profeet Jona heeft gezongen. Het behelst in zich de leer van de ellende, verlossing en dankbaarheid. Uitvoerig zal hij handelen over het gebed, de genaderijke verhoring van hetzelfde, aanvechtingen van de gelovigen en de vrolijke overwinning van dien, van dodelijke gevaren en de gewenste herstelling daaruit. Hierna geeft hij een verantwoording van de bronnen die hij heeft gebruikt. De voornaamste verklaringen zijn van Engelsen, Nederlandse, Jezüieten, Luthersens, waarbij hij vooral gebruik heeft gemaakt van de werken van Downam, Andrews, Boys, Willet, Trapp, Fr. Roberts, Barlow, Thomas Hall, Carijl, Hardy, Watzon, Sutton, Broocks, Swinnoek, Barker, Moore, Ier. Lewis, en vele andere Engelsen. Het doel dat hij met zijn tweede deel voor ogen heeft, is de ere Gods en de stichting van de eenvoudigen tot zaligheid.

In het tweede deel van *De prophetische duyve* ontbreekt een speciaal geschreven lofdicht vóór de voorrede. De volgende personen schreven een ‘gewoon’(lof)dicht (zowel Nederlands als Latijn):

AUTEUR	LAT.	NED.	
Franciscus Elgersma		x	1627-1712, diende van 1652-1667 eveneens de gemeente van Leeuwarden
Hendricus N. Daventreus	x		1616-1664, diende van 1657-1664 eveneens de gemeente van Leeuwarden
Regnerus Hachtingius	x		1631-1665, diende van 1657-1664 eveneens de gemeente van Leeuwarden
Henricus Domna		x	?-1672, diende van 1659-1672 eveneens de gemeente van Leeuwarden
M		x	-
Simon Abbes Gabbema		x	1628-1688, is in 1659 tot historieschrijver van Friesland benoemt
Nicolaus Monsma	x		1619?-1671, diende de gemeente van Finkum en Hijum en heeft eveneens gedichten geschreven in de werken van P. Mensonus en F. Elgersma
David Acronius	x		1620-1669, diende de gemeenten van Britswerd en Huizum
Sibrandus Mancandan		x	1636-?, diende de gemeenten van Oosterwierum en Tjerk-gaast, is tweemaal afgezet en in 1685 vertrokken als korporaal naar Oost-Indië. Schreef eveneens een gedicht in een werkje van P. Mensonis
Henricus Bruno	x		1617-1664, van 1638-1647 was hij gouverneur bij de 4 zonen van Const. Huygens. In 1649 is hij conrector te Rhenen en in 1650 te Hoorn.
Wilhelm Geest		x	uitgever van <i>De Prophetische duyve</i> (deel 2) als ook <i>Het Godtsaligh leeven, ende gelucksalig sterven van Prins Willem Frederick</i> . Gaf ook werken uit van: P. Mensonis, S. Brunsvelt en H. Witsius
Henricus Bruno		x	zie boven

DE INHOUD VAN *DE PROPHETISCHE DUYVE* (DEEL 2) IN HOOFDLIJN

Hierbij is gebruik gemaakt van de puntsgewijze ontleding die achter in het werk vermeld staat, omdat onzes inziens daar de hoofdlijnen volkomen instaan. Op bepaalde plaatsen zal het worden uitgebreid. Het handhaven van de puntsgewijze ontleding is er wel de oorzaak van dat het geheel een wat opsommerig karakter gekregen heeft.

JONA 2:

Vers 1: *‘Ende Jona badt tot den Heere, synen Godt, uyt des vissches ingewant.’*

De auteur begint met een inleiding over het eerste vers van Jesaja 12. Ik dank U Heere, dat Gij toornig op mij geweest zijt, maar Uw toorn is afgekeerd en Gij troost mij. Boëtius geeft hier een treffende uitleg over en komt aan de hand daarvan bij het eerste vers van Jona 2. Hij legt de woorden van het eerste vers in twee delen uiteen. Het eerste is wat Jona deed, namelijk bidden, in de uitleg uitgebreid met een verslag tot Wie Jona bad, dat is tot de Heere, Zijn God en waarom Jona de Heere Zijn god noemt terwijl hij in deze nood verkeert.

Het tweede gedeelte is dan het gedeelte waaruit Jona zijn gebed richt. Deze plaats is het ingewand van de vis. Hierbij noemen de taalkundigen dat Jona hier bidt met een nederig en ootmoedig hart. Hij braakt geen lasteringen uit naar God. We moeten Zijn God hier verstaan als de God Zijner gunstgenoten. Ondanks dat God Jona als een strenge Rechter straft, houdt Jona vast aan het genadeverbond en noemt God, Zijn God.

Uit deze uitleg zijn een aantal zaken te leren. Ten eerste dat het gebed het beste gereedschap is en dit omdat God het uitdrukkelijk beveelt, alle heiligen het hebben gedaan en omdat de kracht van het gebed wonderlijk is. Dit wordt dan als volgt toegepast. Tot bestraffing van alle nalaters van deze nuttige en nodige oefening en tot vermaning om de trage handen opnieuw op te richten met de tijd wanneer je dit moet doen.

De volgende leer die de auteur uit het verklaarde trekt is dat onze gebeden rechtstreeks tot God moeten worden opgezonden, omdat niemand die eer waardig is dan God alleen en niemand kan het gebed horen en helpen dan God alleen. Deze leer lokt de auteur dan uit om diegenen te weerleggen die heiligen aanroepen en hij vermaant allen om zich vast te houden aan de Schepper.

De derde leer is dat God onze God is en blijft ook in tegenspoed. Hij bewijst dit met voorbeelden uit het Oude testament en met een aantal redenen. Het besluit van God is namelijk over haar, het verbond van God is met haar en de eed van God is voor haar.

Hij past deze leer dan toe als troost waarin de gelukzalige staat van de kinderen Gods wordt aangetoond, dat ze daarin bestaat, dat de Heere hun God is en dat dat de zeldzaamste, rijkste en zoetste genade is. Het zoetste omdat ook het zoetste tegengif is tegen de bitterheid. Hier volgt een tegenwerping van een kleinmoedig kind van God op, dat deze een scheiding gevoelt tussen de heilige God en het onreine stof. Deze tegenwerping wordt beantwoord door te bewijzen dat God ook hun God wil zijn.

De vierde leer is dat het geloof God toeigent. En Boëtius beschrijft dan de trappen des geloofs. Waarbij de eerste is te geloven dat er een God is, de tweede Gode te geloven dat Zijn woorden en beloften waarachtig zijn, de derde is in God te geloven, dat is te geloven dat Hij mijn God is. (*credere Deum, credere Deo, credere in Deum*). De twee eerste wijzen de weg tot het heil en de derde zet zijn voet daarop en wandelt er naar toe. De twee eersten bestaan in kennis en toestemmen de laatste in vertrouwen. Hierop volgt de oproep om de staf van het geloof uit te steken.

Het tweede deel van de verklaring is de plaats waar Jona bad. Dat is in dit geval de buik van de walvis. Boëtius toont hier dat elke plaats een bedehuis is. Gods genade is niet aan een plaats in het bijzonder te binden. We moeten altijd en op alle plaatsen dit gereedschap aan brengen.

Vers 2: *‘Ende hy seyde: Ick riep uyt mijne benauwtheyt tot den Heere ende hy antwoordde my; uyt den buyck des grafs schreyde ick, ende gy hoordet mijne stemme.’*

Het onderscheid tussen de ongelovigen en de gelovigen in hun lijden, waarbij de ongelovige niet erkent dat zijn kruis van God of van een toornige Richter komt, maar de gelovigen zien en erkennen dat hun kruis van God komt als van een vriendelijke Vader, al schijnt het te verwonden als kwam het van een vijand. De ongelovigen zoeken in hun nood geen hulp, maar de gelovigen lopen de Heere aan in hun grootste noden.

Twee zaken komen naar voren. De voorrede en de bede zelf. De tekst bevat de grote ongelegenheid waar Jona in was, het werk waartoe hij werd aangezet en goede uitslag van zijn gebed. Een vraag is of Jona deze woorden ook zo gesproken heeft in het ingewand van de vis. De auteur is van mening dat het gebed niet alleen mentaal is geschied maar ook zeker vocaal. Maar of Jona dit gebed heeft gebeden in de vis is zeer de vraag. Boëtius stelt dat de kerker hem de stof heeft opgeleverd en de bevrijding daaruit de compositie

De leringen die de auteur uit dit vers trekt zijn dan de volgende. Ten eerste dat een profeet weinig moet spreken, maar wel veel moet zeggen. Hij vermaant dan iedereen om niet onbedachtzaam te komen tot het bidden of prediken, maar voorzien te zijn van een schat aan kennis om iets te kunnen zeggen en een goede voorbereiding te doen.

De tweede lering die de auteur trekt is dat God Zijn kinderen soms laat vallen in dodelijke, ja helse benauwdheden. Hij noemt hierbij een aantal voorbeelden van bijbelse personen. De redenen van deze handeling is gegrond op Gods wijsheid en de handeling zelf is de toetsteen van oprechtheid. Ook wordt men de wrange nasmaak van de zonden gewaar. Dit alles wordt vervolgens toegepast tot een verschrikking van de goddelozen, maar ook tot vertroosting van de aangevochten christenen. Hij noemt vijf plichten die betracht moeten worden om te bereiken een gewenste verlossing uit de benauwdheid. 1^e Niet met de mond zondigen, maar leg de hand op de mond en zwijg stil. 2^e Ten dage des tegenspoeds, handelt uw kruis niet verachtelijk, maar ontvangt het in dank. Maar bedenkt dat het komt van God vanwege de zonden opdat de mens zich bekere en ten opzichte van God opdat Hij de mens ten lange laatste weldoet.

3^e Laat uw ziel zich niet te zeer nederbuigen in u maar hoopt op God. 4^e Naast de hoop van een goede uitkomst moet ook gaan het gebruik gaan van alle goede middelen dienstig onder God tot bereikingen daarvan. 5^e Toont u wijs en wakker in het gebruik van dezelve middelen. En overweeg en betracht aandachtelijk de genaderijke verlossingen die de Heere na Zijn getrouwigheid zowel u als anderen, als zij steken in de uiterlijke noden en benauwdheden heeft verleend.

De derde leer is dat we tot God moeten bidden met een brandende ijver. Het voorbeeld van Christus Zelf moet ons hiertoe aansporen. De reden van een ijverig gebed is dat alleen ijverige gebeden de belofte hebben van verhoring. Door het gebed overmogen wij God.

De klacht van een beangstigde ziel is vaak dat ze niet ijverig kan bidden. De auteur antwoordt hierop. Zo ons hart kan zuchten en ons oog kan schreien, dat is een goed teken. Hij vermaant om wakker te zijn in de gebeden en geeft middelen die behulpzaam zijn tot de plicht van het gebed. Geef God uw hart en tracht de Geest van God te krijgen, want zonder Die kunnen wij niet roepen en schreien. Draag ook grondige kennis van uw nood.

De vierde leer is dat gebeden die wij in de nood voor God uitstorten zeker verhoord zullen worden. En dit om dat de verhoring van de gebeden door de Schrift als Gods bijzondere voorwaarde wordt gesteld en omdat de stem van het gebed Gods eigen stem is. Hij past dit dan toe tot weerlegging van de papisten die door bemiddeling van engelen of mensen willen bidden. En tot vertroosting van alle rechtschapen aanbidders. Een tegenwerping komt hier naar voren dat een mens wel kan bidden, maar niet vorderen. Het antwoord is dat het een zware strijd is als God niet dadelijk verhoort, nog zwaarder is het als de Heere ons verzoek

afslaat, nog zwaarder als de Heere tegen onze gebeden schijnt te toornen en allerzwaarst als God ons kruis, zelfs als wij bidden, verzwaart. Deze handeling van God mag hard schijnen, zij is echter heilig. Wij moeten ook niet menen dat God alle gebeden verhoort. Ook beantwoordt God dikwijls gebeden terwijl wij dat niet gewaar worden. We kunnen zeker zijn dat God onze gebeden verhoort aan de volgende vier tekenen.

- een stille gerustheid van gemoed na het gebed.
- Genade om het gemis van het verzochte goed te kunnen dragen.
- Geloof en geduld tot vervulling van het gewenste uur.
- Wanneer wij hemelser of meer in de hemel zijn na het gebed.

Vers 3: *‘Want gy hadt my geworpen in de diepte, in ‘t herte der zeeën, ende de stroom omvingh my; al uwe baren ende uwe golven gingen over my henen’*

Boëtius begint dit hoofdstuk met een inleiding waarin hij de gelijkenis maakt tussen de wateren en onze verdrukking. Vervolgens verdeelt hij de woorden van de tekst in twee gedeelten. Het eerste is de Werkbaas. De Heere had hem geworpen in de nood en hem eruit verlost. Het tweede is de uitleg van de watersnood zelf. Hij is geworpen in de diepte. De nood wordt op drie manieren vermeld. Als eerste met de woorden diepte, vervolgens een dwarreling namelijk met de woorden: de stroom omving mij en ten laatste over de veelheid van het water namelijk: Al Uw baren en uw golven gingen over mij heen.

De auteur trekt er de volgende leringen uit.

De eerste lering is dat een kind van God de nood en de verlossing daaruit in gedachten moet houden. Hij bevestigt dat met twee redenen, namelijk dat de gedachtenis van de diepe nood ons oordeel scherpt tot onze meerdere overtuiging van onze gehoudenis aan God. Het vergeten van dit alles doet de mensen makkelijk in de zonden vallen.

Hij past deze leer toe tot de bestraffing van degenen die het niet doen. De tegenwerping die mensen kunnen maken is dat men de zonden behoort te vergeten. Dit wordt beantwoordt door aanwijzing van twee manieren van vergeten. De ene is in het opzicht van het redelijke en de andere ten opzichte het gevoelige gedeelte. Ten aanzien van de gevoeligheid moeten wij de moeiten vergeten, maar niet in de redelijke weg. Vervolgens worden de lezers vermaand om nooit meer de noden en de verlossingen daaruit door de Heere te vergeten, want het is pijnlijk om het aangedane leed, het goede dat ons is bewezen, onze wereldse plezieren en het geen achter ons ligt te vergeten, maar het is schadelijk en ongeoorloofd om onze noden te vergeten. Om zich beter te kunnen hoeden voor de vergeetachtigheid is goed te bedenken dat de Heere Zich een eeuwige naam wil maken en dat wij zonder deze gedachtenis geen goede christenen kunnen zijn.

De tweede leer is dat men in het kruis moet zien op de hand des Heeren. Dit moet men doen omdat zowel de voorspoed als de tegenspoed afkomstig zijn uit het besluit van de Heere en het bedenken van dit zal ons kruis dragelijker maken.

Hij past dit toe tot weerlegging van de Marcioniten, die stelden dat er twee beginselen waren, namelijk een goede en een kwade God. De auteur bestraft degenen die in hun nood de hand van de Heere niet opmerken en hij vermaant om in de noden het oog te slaan op onzen God, gedenkend dat Hij, die ons het kruis geeft, oneindig is in glorie, macht en majesteit. Rechtvaardig in Zijn oordelen en weldadig over ons.

De derde leer is dat de Heere Zelf worstelt met hen die Hem weerstreven en dat Hij hen naar beneden drukt. God is een rechtvaardige Rechter en Hij is machtig om ons te straffen naar onze zonden. Boëtius past dit toe tot verschrikking van de goddelozen omdat God hun

tegenpartij is en hen naar de diepte zal slingeren als potscherven. Hij vermaant om niet tegen de Heere te weerstreven. Om dat te voorkomen moeten we vrede maken met onze God en trachten om de hand van God ons ten goede te krijgen. Met dat doel moeten we ons vernederen en God voortdurend zoeken.

Vers 4: *'Ende ick seyde: Ick ben uytgestooten van voor uwe oogen; nochtans sal ick den Tempel uwer heyligheyt weder aanschouwen.'*

Boetius beschrijft in de inleiding de droevige toestand van de gelovigen als God hen doet lijden in het lichaam en in de ziel.

Hij verdeelt de woorden van de tekst opnieuw in twee gedeelten. Het eerste is de bittere strijd van Jona en de schrijver verklaart daarin ook wat er bedoeld wordt met de ogen Gods, namelijk Zijn goedgunstigheid en wat er bedoeld wordt met uitgestoten te zijn.

Het tweede gedeelte is de vrolijke overwinning die gevolgd is op de bittere strijd en hierbij wordt verklaard wat de profeet bedoeld met de tempel van Gods heiligheid, namelijk de tempel te Jeruzalem of de dienst van God en Jona vermeld daarbij dat hij haar weder zal aanschouwen.

De leringen die Boetius trekt uit dit vers.

Eerste leer: het vriendelijke gezicht van God is niet altijd even helder voor Zijn kinderen, en het is hen bang in zulke gelegenheden.

Deze reden is tweeledig. Het eerste lid Gods vriendelijk aangezicht is niet altijd even helder voor Zijn kinderen wat wordt verklaard door aanwijzing van de drie volgende punten. Namelijk dat er in dit leven tussen God en Zijn kinderen een zoete gemeenschap is. Het tweede dat Gods aangezicht wordt gezien in Zijn werken en in het plegen van Zijn dienst en ten derde dat het licht van Gods gunst troostelijk wordt bespeurd in het waarnemen van de innerlijke dienst des Heeren.

Vervolgens wordt dit bewezen met voorbeelden.

Het tweede gedeelte dat de verberging van het aangezicht de gelovige bang valt. Dat wordt bewezen met drie redenen. Namelijk de verzuchtingen van de heiligen. Het licht van Gods aangezicht is het leven en het gemis daarvan is bitterder dan de dood. En het derde punt wat wordt genoemd is het droevige einde wat op zulke verberging valt. Hier worden nog enige redenen bijgevoegd van het eerste gedeelte van de leer. Waarom God soms Zijn aangezicht verbergt voor Zijn kinderen. De Heere verlaat hen als wij Hem verlaten. Hij verbergt soms Zijn aangezicht enige tijd om het op een andere tijd duidelijker te tonen. Opdat zij zijn genadige tegenwoordigheid hoog achten en Hem daarom zouden bidden. Ook om hen te beproeven verlaat Hij de gelovigen soms of om in hen aan te steken een liefde en verlangen naar de hemel, waar Hij Zijn aangezicht nooit meer zal verbergen. In de hemel zal de gelovige het aangezicht van God zonder enige verstoring zien.

Deze leer wordt toegepast tot vermaning om het gemis van Gods aangezicht bitter te bewenen en Hem een luid geschreeuw achterna te zenden. Ook worden de gelovigen vermaand hun zielen geen rust te geven voordat zij zijn hersteld in Gods gunst waarop door vier beweegredenen wordt aangedrongen. Ten eerste de noodzaak van die gunst, ten tweede de voordelen van die gunst, ten derde omdat niets zo eerlijk is voor de mens en ten vierde wordt de onuitsprekelijke blijdschap vermeld die daaruit voortvloeit. Vervolgens noemt de auteur nog drie middelen om die gunst te verkrijgen. Wij moeten met ijver daarom bidden, we moeten het zoeken met een godzalige wandel en er naar staan dat Christus in ons woont.

De tweede leer is dat Gods kinderen soms in zware aanvechtingen en lasterlijke gedachten vallen. De schrijver wijst hierbij de bijzondere tijden en gelegenheden wanneer dit voorkomt aan. De eerste is als de mens is zware zonden valt. De tweede als de Heere de mens zwaar

bezoekt, de derde als de Heere de liefelijke invloed van Zijn genade intrekt en als laatste als de Heere Zijn grimmigheid doet gevoelen.

Vervolgens vertroost de auteur om onze bezwijkende geesten opnieuw te vergaderen en met dat doel te gedenken dat de noden en aanvechtingen het lot zijn geweest van al de heiligen. De verlaten is maar voor het gevoel en God weet onze nood, Hij sterkt ons in de strijd en zal er ons ook uit verlossen. Bedenk ook dat deze strijd ons ten goede dient. Zij verwakkert ons namelijk tot het gebed, is de toetsteen van het geloof, is de wetsteen van de genade en is een tegengif tegen onze zonden. De strijd bereidt ons tot de kroon, en door allen verlaten en aanvechting doet de Heere ons walgen van de wereld en verlangen naar de hemel.

We moeten de volgende remedies in het werk stellen. We moeten de lasterlijke gedachten terstond uit ons hart uitdrijven. We moeten gedenken aan het Woord des Heeren, de beloften en de voorbeelden der heiligen. We moeten vurig bidden en psalmzingen (hiervan gaat de satan op de loop) we moeten naarstig naar de kerk gaan en de eenzaamheid vermijden, maar goed gezelschap zoeken. Gedenk ook aan de vorige weldaden van God.

De derde lering is dat de duivel de kinderen Gods tracht, in aanmerking van hun kruis, te doen besluiten van haar verlaten. Dit bewijst de schrijver met voorbeelden uit de kerkgeschiedenis en hij toont hier verder het gevaar aan van deze aanvechting. Namelijk vanwege de waarschijnlijkheid dat deze aanvechting voortkomt uit de aanmerking van de natuur van de zonde, van de natuur van de heilige en rechtvaardige God en van ons eigen schuldig geweten. En vanwege haar schadelijkheid, omdat ze is hoogst smadelijk voor onze God. Het is tevens schadelijk voor ons hart omdat het daaruit de liefde tot God, het geloof en vertrouwen uitbant. Deze leer wordt ook toegepast door aan te wijzen de ongerijmdheid van deze aanvechting des duivels, omdat de Heere, die hij lief heeft, bezoekt. De Heere ontfermt Zich in de nood over ons en het kruis werkt mede ten goede omdat God ons dan een klaar gezicht geeft van onze zonden en ons daarvan zuivertaling Hij openbaart daar de oprechtheid van onze genade en rijzen die tot meerder volmaaktheid. Daar komt God ons verdoemenis voor en brengt ons ten hemel.

De vierde leer is dat het geloof uiteindelijk triomfeert over alle zwarigheden en benauwdheid. Dit komt omdat geloof gegrond is op Gods woord en het de ziel verenigt met Christus. Het geloof is een scherpziende genade en ondersteunt Gods kind. Het geloof is een overwinnende genade. Dit past de schrijver toe in een onderwijzing over de dierbaarheid van het geloof en met een vermaning om de overwinning door het geloof deelachtig te worden. Tot dat einde moeten wij ons geloof op God verwakkeren en hierbij geeft de auteur twee middelen. Het eerste is een aandachtige betrachtning van Gods eigenschappen en de andere is God te vrezen. We moeten ons voeden met de beloften Gods en daarvan leven.

De vijfde leer is dat heiligheid een voor een christen betamelijke genade is. Dit bevestigt Boëtius met redenen uit de tekst en met een schriftuurlijk bewijs. Christenen zijn door God uitverkoren tot heiligheid, zij zijn geroepen met een heilige roeping en zij hebben een heilige belijdenis. Christenen zijn door God opgenomen in een heilig verbond, zijn versiert met heiligheid en rechtvaardigheid en worden gebouwd tot een heilige tempel in de Heere.

Boëtius past dit toe tot een bestraffing van de onheilige en tot onderzoeking welke moet gebeuren met de volgende proeven. Zodanige die de voorbereiding van de genade namelijk die tot verlichting van ons verstand om onze onheiligheid te zien, een gebroken hart over het gezicht van deze onheiligheid, onze zelfverloochening en een verlangen om de middelen van de heiligmaking te genieten. Ten tweede, zodanige die de orde raken die God houdt met de werken van deze genade. Namelijk dat de heiligmaking eerst bij het hart begint en zich daarna openbaart. De werkingen van de heiligheid zijn: liefde tot God onze Heiligmaker, liefde tot onze naaste/tot de heiligen Gods en een heilige taal en samenspraken.

Een toepassing tot vermaning om te staan naar heiligheid. De motieven die worden genoemd voor deze deugd zijn de heiligheid van God. Niets kan ons dichter met God verenigen dan de

heiligheid. Niets maakt ons meer bekwaam tot de heerlijkheid dan heiligheid. Er is ook niets dat zo'n groot onderscheid maakt tussen mensen als heiligheid en onheiligheid. Heiligheid is de grootste heerlijkheid in de hemel en heiligheid is de luister en het sieraad van Gods uitmuntendheden. De middelen de auteur noemt om heiligheid deelachtig te worden zijn ons te reinigen, kieskeurig te zijn in ons gezelschap, gewetensvol te zijn in het gebruik van de middelen en instellingen van God die dienstig zijn tot onze heiligmaking. Deze diensten zijn het Woord Gods en de sacramenten als publieke middelen. De privé-middelen zijn het lezen van Gods woord en de heilige samenspraken. De geheime middelen zijn een dagelijkse onderzoeking van onszelf, een overdenking van Gods woord, sterk aanhouden in het gebed en onder het kruis geduldig te zijn.

De zesde leer is dat de tempel Gods een heilige vreugde is, want de tempel was de plaats van Gods rust onder het volk en zij was de plaats van de openbare Godsdienst. Op die plaats sprak God met Zijn volk, daar was het Israël geoorloofd te offeren, daar aanschouwden de Israëlieten de lieflijkheden des Heeren met geestelijke ogen en daar was de bedepplaats. De tempel was een bijzonder voorbeeld van de menselijke natuur van Christus. Ook was zij een bijzonder voorbeeld van de Kerk als het geestelijke lichaam van Christus en van de hemel zelf.

Deze leer wordt door de schrijver toegepast tot bestraffing van hen die noch aan de tempel Gods, noch aan Zijn dienst gedenken. Er wordt bij deze vermaning een tegenwerping gemaakt dat onder het Nieuwe Testament al het onderscheid van plaatsen is weggenomen en dat men God wel buiten Zijn tempel kan dienen. Boëtius weerlegt dit. Hij past deze leer ook toe tot vermaning om de onderlinge bijeenkomsten niet na te laten en hij noemt daartoe enige motieven. Ten eerste dan de Heere in de kerk op een bijzondere manier met Zijn genade vertegenwoordigd is, ten tweede dat daar het zoete gezelschap van de heilige engelen is, ten derde dat daar al de zuiverheid en volheid van het woord Gods is, daar zijn ook de heilige sacramenten en daar is te vinden al wat wenselijk is. We moeten zorg dragen dat we op een betamelijke wijze komen tot Gods tempel, want het is het huis van Gods heiligheid. We moeten het Huis van God dan niet maken tot een slaaphuis, schouwspel, of klapschool.

De zevende leer die Boëtius trekt uit dit vers is dat de heiligen God in het kruis de ogen in verzekering en verlangen op den hemel slaan. Dit bij wijze van voorbereiding op de heerlijkheid des hemels. Voor de orde wordt deze leer verdeeld in drie onderdelen. Het eerste is dat de heiligen in het kruis het oog op de hemel slaan, waarvan de volgende redenen gegeven worden: de zwakheid van ons vlees heeft dit van node, de zwaarigheid van ons beroep, de onvolmaaktheid van onze heiligmaking, het eeuwige leven is het einde van onze praktijk, wij stellen ons rechtelijk voor wat God belooft heeft. Het tweede gedeelte is dat Gods kinderen op aarde verzekerd kunnen zijn van de hemel. Deze verzekerdheid is een bijzondere genade. Het is de top van verscheidene andere genaden en het is een zoete en smakelijke genade. Deze verzekerdheid is een werkzame genade als die in ons dadelijke gehoorzaamheid en lijdelijke onderdanigheid verwekt. Deze verzekerdheid is een zware genade die niet altijd en door allen in gelijke mate wordt gevoeld. Zij is een ware genade, die de kinderen Gods in dit leven deelachtig worden. De heiligen verlangen hartelijk naar de hemel. Deze leer wordt toegepast tot weerlegging van de Papisten en anderen die de verzekerdheid ontkennen. Tot vertroosting in de vermelding van de gelukzalige staat waarin de gelovigen verkeren. Het wordt tot vermaning toegepast om in onze tegenspoeden onze ogen op te heffen. Om de verzekerdheid te verkrijgen en te behouden. De auteur noemt dan enige zaken om de valse en ware verzekerdheid te onderscheiden. En enige middelen om de verzekerdheid te verkrijgen. Een christen moet de heiligmaking najagen en op Christus' gerechtigheid steunen. We moeten onze vrees en twijfel in de schoot van broederen uitschudden. Verlang hartelijk naar de hemel.

Vers 5 en 6A: *'De wateren hadden my omgeven tot de ziele toe, den afgront omvingh my; het wier was aen myn hoofd gebonden. Ick was nedergedaelt tot de gronden der bergen; de grendelen der aerde waren om my henen in eeuwigheyt.'*

De auteur begint de inleiding met woorden uit Job 23: 14.

Vervolgens worden de tekstwoorden in twee gedeelten uiteengezet. Het eerste gedeelte is de nood van de profeet met als oorzaak de zee. Hij was van alle kanten omringd door water, hij was gezonken in een grondeloze afgrond en wier was om zijn hoofd gebonden. Het tweede gedeelte is de nood van de profeet met de oorzaak van het aardrijk. Jona was nedergedaald tot de gronden der bergen en de grendelen der aarde waren om hem heen.

De leringen die de schrijver hieruit doet vloeien:

De eerste leer behelst de stelling dat de kinderen Gods in dodelijke gevaren kunnen raken. Deze bevestigt de auteur met voorbeelden, maar ook met redenen. De Heere woedt opdat Hij spare, Hij legt er meer eer in, Hij maakt Zijn kinderen meer gelijkvormig aan Christus en tenslotte verwakkert dit het geloof en de lijdzaamheid meer en meer.

Boëtius past dit toe tot vertroosting om goede moed te hebben in de hoogste noden. Ook past hij dit stuk toe tot vermaning om ons tijdig te bereiden op deze gevaren en deze te verwachten, omdat God Zijn kinderen, eerder, zekerder en zwaarder zal tuchtigen dan anderen. Hij vermaant ook om de Heere te bidden dat we door zulke noden gebeterd en geheiligd worden.

De tweede leer: de heiligen weten omstandig over de noden uit te wijden waaruit zij zijn verlost, omdat zulke uitwijdingen over hun nood dient tot vertroosting van God barmhartigheid over hen, omdat het de lof Gods in hen ontsteekt en omdat het levendig te kennen geeft wat voor handen is en wat ons ganselijk ter harte gaat.

De auteur past dit toe tot bestraffing van hen die deze kunst niet kennen en tot vermaning om dit spoor der heiligen te volgen.

De derde leer: die uit vrees van enig gevaar de last Gods verlaten en hun eigen lust volgen, vallen in zwaardere gevaren. Onze verklaarder past dit toe tot bestraffing van hen die zich hierin bezondigen, wat zeer algemeen is onder de tijdgenoten van de auteur (ook onder ons).

Tot behoedding. En hier wijst hij drie middelen aan. Wij moeten gedenken aan het kwaad, eer dat het komt, wij moeten de Heere vrezen, en de Heere bidden dat Hij ons hartig en geduldig make.

Vers 6B: *'maer gy hebt mijn leven uyt den verderve opgevoert, o Heere, mijn Godt.'*

De inleiding wordt genomen uit Jes. 27: 7,8.

De schrijver deelt het tekstgedeelte weer in twee gedeelten. Het eerste gedeelte handelt over de weldaad die Jona erkent namelijk de opvoering van zijn leven uit het verderf. Hier wordt een vraag bij gesteld. Waarom is de profeet zo blij dat hij nog enige tijd zal genieten van dit tijdelijke leven. Dit wordt beantwoord.

Het tweede gedeelte handelt over de auteur van deze weldaad, Die hij noemt: Gij Heere, mijn God.

De eerste leer die hieruit vloeit: het leven van een kind Gods heeft droefheid en blijdschap, eerst droefheid en daarna blijdschap. Deze beide gedeelten worden toegepast tot verschrikking van de goddelozen, waaraan het geheel tegengesteld is, maar ook tot vertroosting van de godzalige.

De tweede leer; de Heere is de verlosser van Zijn beangst volk. Deze leer wordt verklaard ten opzichte van de verscheidene tijden en manieren, wanneer en hoe de Heere verlost. Hij heeft verlost in verleden tijden, Hij verlost door ondersteuning zodat wij de last van het kruis kunnen dragen en door het vergunnen van een dadelijke uitkomst. Boëtius bevestigt deze leer

ten opzichte van God, want Hij is almachtig, waarachtig en goedertieren. Hij bevestigt dit ook ten opzichte van Zijn kinderen, want zij zijn, hoedende de vreze Gods in hun boezem en gedenken de naam des Heeren.

Dit stuk wordt toegepast tot troost van alle beangste christenen, welke vertroosting uitgebreid wordt door aanwijzing van vier middelen om deze verlossing te verwerven. Wij moeten op de Heere vertrouwen, oprecht en rechtvaardig zijn. Wij moeten arm van geest zijn en wenen over de zonden van deze tijd.

De derde leer: geen nood zo erg, of de Heere verlost eruit. Dit wordt toegepast tot bestraffing van hen die in grote noden terstond moedeloos zijn en tot vermaning om niet te wanhopen in uiterste noden.

De vierde leer: de Heere helpt gewoonlijk als de mens hulpeloos schijnt, opdat het blijke dat het alleen Zijn werk is en om Zijn macht en grootheid helderder te tonen en opdat zo'n verlossing aangenaam zou zijn voor ons. Dit wordt toegepast tot troost van alle gelovigen wanneer ze in uiterste ongelegenheid zijn.

De vijfde leer. De weldadigheid Gods verbindt de mens allersterkst aan God. Dit wordt toegepast tot weerlegging van allen die de genade van God zien als een vijandin van de godzaligheid. Tot bestraffing van alle ondankbaren onder ons, niettegenstaande de ontelbare weldaden Gods aan hen bewezen. Tot vermaning om door aanmerking van Gods goedheid tot boetvaardigheid en dankbaarheid geleid te worden. Hiervoor worden drie middelen aangewezen: 1^e kennis nemen van Gods goedheid, 2^e deze goedheid overpeinzen en 3^e om dadelijk te komen tot de Heere en Zijn goedheid.

De zesde leer: de heiligen zijn zeer gemeenzaam met God. Dit wordt toegepast tot vermaning om deze zoete gemeenzaamheid hoog te achten en gewetensvol te voeden en voort te zetten. Om dit te doen moeten wij gedenken aan God, Gods werken overleggen, Gods woord ons eigen maken, God bidden en dat niet alleen uit nood of zwaarigheid maar ook in voorspoed en uit enkel liefde.

De zevende leer: de gemeenschap met God baart grote vreugde. Voorbeelden maken dit duidelijk maar ook de redenen. De Heere is een algenoegzaam God, Die de ziel kan bevrijden van alle kwaad en vervullen met alle goed. God Zelf is een gepast goed voor de ziel.

Dit wordt toegepast tot vertroosting, van hen die zich op goede gronden kunnen verzekeren van deze gemeenschap met God. Hun gelukzaligheid wordt nader aangewezen. Dezulken hebben deel aan alles dat god is. zij hebben deel aan alles wat God heeft en aan alles wat god kan doen. Dit wordt ook toegepast tot vermaning om ons te onderzoeken of wij al gemeenschap hebben met deze God. Dit moet gebeuren aan de hand van de volgende tekenen: of wij God schatten boven alle andere goederen en of wij ons recht in God verheffen boven het hoogste van onze blijdschap.

Vers 7: *'Als mijne ziele in my overstelpt was, dacht ick aen den Heere; ende mijn gebedt quam tot u, in den Tempel uwer heyligheyt'*

De inleiding wordt genomen uit de woorden van Paulus, Fill. 3:1

De tekst wordt gedeeld in drie stukken. Het eerste gaat over de zielenangst van de profeet, mijn ziel was overstelpt in mij. Het tweede gaat over wat de profeet in de angst heeft gedaan; ik dacht aan de Heere, en hij bad. Het derde gedeelte gaat over de gelukkige uitslag.

De leringen die hieruit worden getrokken door onze schrijver.

De eerste leer: de ziel van de mens is een dierbare schat. Dit wordt toegepast tot bestraffing van allen die hun vleselijke wellusten stellen boven de welvaart van hun ziel en tot vermaning om goede zorg te dragen voor de ziel.

De tweede leer; in onze noden moeten wij steeds aan God gedenken, omdat er geen betere gedachten zijn als zie van God komen en wederom tot Hem gaan. Omdat het goed is aan de

Heere te denken, zoals Hij aan ons dacht. En tenslotte omdat het een groot middel is tot versterking van ons geloof. Dit breidt de schrijver verder uit met hoe men aan de Heere moet gedenken. Men moet gedenken aan de naam des Heeren. Men moet gedenken aan Gods natuur en in het bijzonder aan Zijn goedertierenheid, want die is onbegrijpelijk voor ons, die is ontelbaar, zij heeft geen einde en tot die is de natuur van God ten hoogste genegen.

Men moet gedenken aan Zijn woord. Daarin zijn te overdenken de zoete beloften, de woorden van eed en de woorden van het verbond. Men moet ook denken aan de werken Gods.

De auteur past deze leer ook toe tot vermaning om in alle angstvalligheden aan God te denken.

De derde leer: de tijd van de nood is de tijd van het bidden. Dit omdat de Heere het meest gereed is om Zich te laten vinden in die weg. De nood wordt door het gebed geheiligd. Het gebed maakt het kruis dragelijker. Het gebed van de heilige vermag veel bij God.

Vers 8: *‘Die de valsche ydelheden onderhouden, verlaten haerlieder weldadigheit.’*

De woorden worden in twee gedeelten uiteengezet. Het eerste is wat de afgodendienaars doen; zij onderhouden valse ijdelheden. Het tweede gedeelte is wat de afgodendienaars verkiezen; zij verlaten hunlieder weldadigheid.

De leringen hieruit; de eerste leer is dat de afgodendienaars dwaze en ijdele lieden zijn. dit wordt toegepast tot bestraffing van zulke dwaze en ijdele mensen. Boëtius wijst hiervan een aantal soorten aan. Het voert te ver dat ook toe noemen. Hij vermaant ook dat wij de valse ijdelheden haten moeten en op God vertrouwen. Hij voert daarbij de volgende motieven aan. Het is onmogelijk de hand aan zowel Gods weldadigheid als aan de ijdelheid te houden. De afgodendienaars verliezen hun weldadigheid. Maar de gelovigen niet de weldadigheid Gods.

Vers 9: *‘Maer ick sal u offeren met de stemme der dancksegginge; dat ick beloofd hebbe, sal ick betalen. Het heyl is des Heeren.’*

De tekst wordt in twee gedeelten gezet. Het eerste wat Jona betuigt te doen; zijn dankzegging; maar ik zal u offeren met de stem van de dankzegging. En de betaling zijner geloften. Het tweede gedeelte is de reden hiervan; het heil is des Heeren.

De leringen:

De eerste leer: op Gods genoten weldadigheid moet men aanstonds laten volgen de schuldige dankbaarheid. Dit wordt bevestigd met verschillende voorbeelden en toegepast tot bestraffing van alle ondankbaren. Hij noemt een aantal motieven tegen de ondankbaarheid. De ondankbaarheid gaat tegen de natuur in, verkleint ons onder de beesten, de Schrift stelt een brandmerk op de ondankbare, zij stopt de springader van Gods barmhartigheid, zij maken de zonden van de heiligen bovenmate zondig en de afgodendienaars zullen in het gericht tegen de ondankbare staan. Het stuk wordt vervolgens toegepast tot vermaning om deze zonde te verfoeien. Hier wijst Boëtius de manier van dankzegging aan. Het moet geschieden met het hart, de mond en de werken.

De tweede leer is dat men de gedane beloften moet betalen. Dit past de auteur toe tot bestraffing van allen die dit nalaten. Tot vermaning om door god verlost, God onze geloften te betalen. Er worden enige cauties gesteld aan de geloften. Wij moeten niet rijk zijn in dezelve, wij moeten ze funderen op de kracht van Christus. Wij moeten alleen beloven een grotere zorgvuldigheid omtrent het doen en laten van hetgeen God geboden en verboden heeft. Zij moeten er niet zijn voor middelmatige zaken.

De derde leer: alle zaligheid is alleen van God. Dit wordt toegepast tot weerlegging van de papisten en allen die spreken van verdiensten. We moeten de Heere alle eer van de verlossing geven.

Vers 10: *‘De Heere nu sprack tot den visch, ende hy spouwede Jona uyt op het droge.’*

De tekst wordt opnieuw verdeeld in twee gedeelten. Het eerste is het woord des Heeren. En het tweede is de daad van de vis. De Heere sprak en de vis spuwde Jona uit op het droge. De leringen; de eerste leer is dat het kruis van de gelovigen een einde neemt. De tweede leer is dat de uitgebraakte Jona een beeld is van de verrezen Christus. Dit wordt bevestigd met het eigen getuigenis van Christus en dit wordt toegepast tot vertroosting van de gelovigen in het bijzonder door de aanwijzing van drieërlei troostrijke nuttigheid van de opstanding van Christus: onze rechtvaardigmaking, onze heiligmaking en onze heerlijkmaking.

HIERONDER VOLGEN DE THEMA’S, WAAR WE BIJ ONS ONDERZOEK SPECIALE AANDACHT AAN HEBBEN BESTEED:

VISIE OP DE CONVENTIKELS

- De auteur roept een aantal maal op om te zoeken naar goed gezelschap, om daar voor de andere heiligen het hart in aanvechting en nood uit te storten. Je zou aan de hand van deze gegevens kunnen zeggen dat hij conventikels wel voorstaat. Deze samenkomsten moeten echter niet ten koste gaan van de kerkgang. Zoals boven in de uiteenzetting van de hoofdlijnen al duidelijk is geworden, vormt het gaan naar de tempel Gods een belangrijke waar te nemen plicht. (deel 2, blz. 119)

VISIE OP KERK EN KERKGANG

- Boëtius roept op tot een recht gebruik van de middelen en het dient Hem de mensen vooral te laten vinden in het huis Gods en de plaats van Zijn dienst waar het woord zuiver wordt gepredikt en de heilige sacramenten rechtmatig bediend worden. (deel 2, blz. 119)
- De kerk vergeleken bij een geestelijk koophuis, waar elke gelovige kan kopen zonder prijs en zonder geld het water de levens, de wijn der sacramenten, de melk van het goddelijke Woord. (deel 2, blz. 172)
- Laat ons dan plechtig komen tot dit huis, en ook goede zorgen dragen, dat wij daarin verschijnen op een betamelijke wijze – want het is het huis Gods, de tempel zijner heiligheid. De kerk en Hemel, beiden heten ze Gods Heiligdom. (deel 2, blz. 172)

VISIE OP FORMULIERGEBEDEN

- Er wordt verwezen naar een citaat uit het ‘Onze Vader’ met de aantekening dat wij wel bidden dat Gods wil geschiede, maar dat wij daar vaak heel ver vanaf zijn. (deel I, blz. 286)
- Boëtius pleit ervoor om het ‘Onze Vader’ te bidden om het beste voor onze broeders als voor onszelf bij God te bepleiten (deel 1, blz. 351), verwijst ook naar het ‘Onze Vader’ als het voortreffelijke gebed. (deel 2, blz. 11, 21)
- Boëtius gaat er van uit dat we dagelijks bidden: ‘Uw wil geschiede’. Dus dat we dagelijks het ‘Onze Vader’ bidden. (deel 1, blz. 366)
- De auteur roept herhaaldelijk op tot het gebed. Het is een uitmuntend gereedschap, maar het lijkt daar dat het niet een formuliergebed is. Het opvallende hierbij is wel dat de gebeden praktisch altijd vorm krijgen in een geciteerd gebed uit de Bijbel. Dit kunnen gebeden van heiligen zijn, maar ook psalmen. (deel 2, blz. 34, 42, 94)

VISIE OP GEZINSGODSDIENST

- Huisvaders en –moeders moeten de vrede van hun huis zoeken en zonden en spot eruit stoten. (deel 1, blz. 380)
- De auteur wekt op in de aanvechting psalmen en geestelijke liederkens te zingen om zo de Satan te verjagen. (deel 2, blz. 118)

VISIE OP HET KLOOSTERWEZEN

- Boëtius citeert een monnik en zegt: ‘Hoe vet is het vasten en hoe mager het bidden.’ (deel 2, blz.7)

NEDERLAND ALS ISRAËL

- De Heere bewijst goedertierenheid aan Nederland, vergeleken met de woorden van Mozes, de zegen Israëls. Zoals Israël toen bestraald werd, zo bestraald de Heere nu ook de grote steden, dorpen en vlekken van het land. Nederland is gelijk Kapernaüm verhoogd tot aan de hemel. (deel 1, blz. 47)
- Hij ziet Nederland echt als Israël. God zegt van Nederland wat Hij zei van Sion. (deel 1, blz. 49)
- Zoals het voor Jona een grote schande was dat hij zo’n grote zonde gedaan had terwijl hij een Hebreër (Israëliet) was, zo is het een grote schande als we in Nederland ongodsdienstig zijn. Nederland is boven de andere landen tot de hemel verhoogt gelijk Christus zei van Kapernaüm. (deel 1, blz. 265)
- Nederland wordt vergeleken met Juda en Duitsland als het uitlands Israël. Juda zag dat de Heere het overspelig Israël verlaten had. Juda werd zelf ook trouweloos en vreesde niet. Zo ook Nederland. (deel 1, blz. 279)
- Silo wordt vergeleken met Duitsland, waar de naam van de Heere eerst woonde en die nu gestraft zijn wegens de boosheid van het volk. We moeten inzien wat God is en wat wij zijn, Zijn hoogheid en onze laagheid. (deel 1, blz. 280)

OPWEKKING OM STICHTELIJKE LECTUUR TE LEZEN

- Er wordt verwezen naar de ‘Belijdenissen’ van Augustinus. (deel 1, blz. 286)
- We moeten altoos alle goede middelen gebruiken. (deel 2, blz. 40)
- Het voornemen om goede boeken te lezen als gegeven belofte is zeer goed, maar moet geen voornemen zijn voor altijd, maar voor een bepaalde periode. Dit omdat het niet altoos is vol te houden. (deel 2, blz. 337)

VISIE OP SABBAT

- De rustdag mag niet ontheiligd worden. (deel 1, blz. 182)

TOEKOMSTVISIE

- Onze profeten zijn nog in Israël. Het Koninkrijk Gods is niet ver van ons. Zolang de dienaren en het Woord er nog zijn, is er nog hoop. (deel 1, blz. 49)
- Mensen die God gehoorzamen worden verlost en die niet gehoorzamen komen in het vuur van Gods toorn. (deel 1, blz. 128)
- Als wij ons niet laten tuchtigen, hebben wij niets beters te verwachten dan Sodom. (deel 1, blz. 129)
- De dag van het oordeel komt spoedig. Dit moet ons opwekken tot waakzaamheid. (deel 1, blz. 182)
- Wij hebben hier geen blijvende stad. Alles heeft een korte tijd. De antichrist zal zich verheffen, maar zal ook sterven zoals de mensen. De Kerk van Christus en hun leden

hebben hun burgerschap in de hemel. De Kerk Gods wordt vervolgd en zal op deze aarde geen rustplaats vinden. (deel 1, blz. 261)

- Gods toorn neemt alleen maar toe over de goddelozen. Hij komt op de wolken, in een wervelwind, sneller als een arend, om te beginnen en te voleindigen. (deel 1, blz. 306-307)

VISIE OP DE JODEN

- Zelfde visie als Paulus had op de Joden. Ze willen het Evangelie niet horen. (deel 1, blz. 48)
- Hij zag de Joden als trots en hoogmoedig over hun afkomst (Abraham als vader). (deel 1, blz. 73)
- De Heere oefende harde wraak over de Joodse natie toen het de goede en zoete middelen die de Heere aanwendde tot haar bekering, verwierp. (deel 1, blz. 129)
- Zij leven in onvrede met de christenen. (deel 1, blz. 187)
- Alleen de tollenaars worden als zondaren gezien. Zelf hebben ze niet zoveel zondebesef. (deel 1, blz. 221)
- Zij riepen valse getuigenissen over Christus uit. (deel 1, blz. 288)
- De Joden zijn het volk dat Christus gekruisigd heeft. (deel 1, blz. 319)
- Door het citeren van Hiëronymus maakt Boëtius duidelijk dat het een beschaming is voor de Joden dat zij tegen beter weten in Christus hebben gekruisigd, terwijl heidense mannen Jona willen sparen en dat ze hun eigen gevaar vergeten en bekommerd zijn om het behoud van Jona. (deel 1, blz. 335)
- Boëtius verwijt de Joden dat ze op verdiensten steunen in plaats van op genade. (deel 1, blz. 349)
- God verbergt Zich voor het gebed van de Joden, want hun handen zijn vol bloed. (deel 1, blz. 352)
- Boëtius ziet de uitleg van de tekst door de Joden als fabelen en ijdel hersengespinn. (deel 1, blz. 370)
- De Heere deelt Zijn genade zonder onderscheid uit onder de Joden en heidenen. (deel 1, blz. 384)

VISIE OP HET ORANJEHUIS

- prinsen en heersers regeren bij de gratie Gods. (deel 1, blz. 172)
- De staat is verheven geworden onder de regering van de overheid en de vermaarde helden uit het illustere huis van Oranje Nassau, welker naam op heden nog blijft in zegen en welks roem bij alle vromen onsterfelijk zal zijn. (deel 2, voorwoord)

VISIE OP DE REFORMATIE

- Boëtius citeert Luther en Calvijn met instemming. (deel 1, blz. 68)
- Blijkens zijn gehele werk is hij hier een voorstander van. (deel 2)

VISIE OP DE REMONSTRANTEN

- De remonstranten houden ook dat het twijfelen niet strafbaar, maar prijselijk is. Dat het een en ander strijdig is met de Heilige waarheid Gods, geopenbaard in de heilige schriftuur die welke uitdrukkelijk stelt deze verzekerdheid en zulke twijfelmoedigheid bestraft. (deel 2, blz.186)

VISIE OP ROOMS-KATHOLIEKEN

- Rome is het grote Babylon, dit ziet hij als de zitplaats van de anti-christ. (deel 1, blz. 59)

- Papisten worden vergeleken met polytheïsten, ze dienen meer goden. ‘Het beroert ons in onze ingewanden dat de roomse christenen in dit zuiver middaglicht de heilige Evangeliën niet meer zien willen of kunnen als de blinden heidenen’. Het pausdom heeft elk soort mensen een bijzondere afgod toegevoegd. De paus zal de roomse kerk en hemzelf niet meer kunnen zuiveren van dit verderfelijke poytheïsme. De paus wordt god genoemd, maar veel méér is de Heere. (deel 1, blz. 144)
- Zij leven in onvrede met de protestanten. (deel 1, blz. 187)
- De papisten woedden tegen de hervormde godsdienst. Het is een grote dwaling te zeggen dat het geschil tussen ons, hervormden en papisten licht zou zijn te vereffenen. Het verschil is: óf God óf de mens, óf de genade óf de natuur, óf het bloed van Christus óf de verdienste der heidenen. Er is een roomse haat. (deel 1, blz. 188)
- Zij dienen de afgoden en paren hun zielen aan dode beelden. (deel 1, blz. 196)
- Het is niet een leer der heiligen, maar der heidenen, want ze trekken alles in twijfel of hun zonden niet vergeven zijn. (deel 1, blz. 201)
- De paus kan de zonde kwijtschelden en dan zijn ze snel verdwenen. Boëtius’ visie is dus dat ze geen of weinig zondebesef hebben. De zonde wordt achter het behang geplakt. (deel 1, blz. 221)
- Boëtius ziet de paus als de antichrist. Hij zegt dat Italië vergiftigd is met de zetel van de antichrist. (deel 1, blz. 265)
- Christenen worden vermaand om niet te leven als papisten. Deze papisten worden door Boëtius verworpen als ‘helkonten’ en kettters. (deel 1, blz. 287)
- De paus in Rome is de antichrist. Deze kenmerkt zich door wreedheid en onnozel bloed vergieten. (deel 1, blz. 299)
- Zij leren dat het lijden van de gelovigen een straf is over de zonden tot genoegdoening van Gods gerechtigheid over die zonden. (deel 1, blz. 319)
- Boëtius maakt duidelijk dat dit niet klopt, maar dat het klopt zoals het concilie van Trente ons duidelijk maakt: ‘gelijk Christus met zijn lijden voor ons heeft genoeg gedaan, laat ons alsoz genoeg doende lijden’. Boëtius zegt dat het een gruwelijke leer is waardoor onze enige Heiland Christus Zijn eer gestolen wordt als we zeggen dat de uitwerping van Jona in de zee geweest is tot voldoening van zijn zonde. Zo noemt hij de pausgezinden / rooms-katholieken een gruwelijke leer die pleit voor zalig worden door goede werken. (deel 1, blz. 320)
- Wij moeten niet met onze gebeden tot Maria gaan, maar tot de enige ware God. (deel 1, blz. 352)
- De rooms-katholieke noemt Jona onschuldig omdat hij zijn schuld had bekend en zo genoeg gedaan had voor de schuld. (deel 1, blz. 359)
- De Paus mag doen wat hij wil naar de leer der roomse kerk en er is niemand die hem vraagt waarom hij zo doet. (deel 1, blz. 364)
- Boëtius typeert ze als afgodendienaars. De slooplieden doen geen beloften die neigen naar beloften van de roomse kerk, zoals vrijwillige armoede, kuisheid en blinde gehoorzaamheid. Dit noemt Boëtius afgodische beloften. Hierbij noemt hij ook bedevaart doen. (deel 1, blz. 394)
- Het is de leer van de paus om geloften te doen aan heiligen. Boëtius gaat hier tegenin en bewijst dat de Bijbel zegt dat we alleen aan God geloften mogen doen. (deel 1, blz. 395)
- Zo dwalen dan grotelijks die Gods genade aan enige bijzondere plaatsen binden, en het haar zelve en anderen wijsmaken dat de Heere het gebed eerder verhoord dat in een Kapel voor deze of gene Sanct gedaan werd en reizen daarom de een naar Rome, de andere naar scherpe – heuvel of te naar enige andere plaatsen die ze heilige achten dan haar eigen woonplaatsen. (deel 2, blz. 23)

- Het is zeker dat de afgodendienaars te zijnen tijd hun afgoden hebben opgesmukt met zeer heerlijke titelen en siernamen, gelijk nog ten huidige dage de arme en blinde afgodendienaars in het pausdom doen. Dit als boeken der leken en devotie. (deel 2, 295)
- Bidden tot de heiligen met pater nosters en ave Maria is superstitie. (deel 2, blz. 308)
- De papisten zeggen ronduit dat niemand zonder bijzondere openbaringen in dit leven kan zijn verzekerd van het Eeuwige leven. (deel 2, blz. 185)
- De papisten bouwen op menseninzettingen. (deel 2, blz. 190)
- Zij dwalen grotelijks die menen dat het gebed in een kapel voor ene Sanct gedaan, eerder wordt verhoord. (deel 2, blz. 23)
- Heiligen moet men niet aanroepen. (deel 2, blz. 11)

VISIE OP DE SACRAMENTEN

- Door de Heilige Doop heeft Hij u gevoegd tot het gezelschap van de heiligen, door het Heilig Avondmaal heeft Hij u verzegeld van Zijn hartgrondige genegenheid. (deel 2, blz. 21)
- De Doop is de afwassing der zonden. (deel 2, blz. 171)
- Sacramenten dienen om het volk van God te versterken in hun verwachtingen. Het zijn kronen als panden voor de heerlijkheid hierna. (deel 2, blz. 171)
- In het Avondmaal wordt men geroepen tot de gemeenschap Christi. (deel 2, blz. 171)
- De heilige sacramenten zijn ook watergoten waardoor de gaven Gods, namelijk geloof en bekering tot Christus in een rechtzinnig gebruik tot ons worden nedergezonden, hierdoor worden alle gelovigen schoon zwak en kleinmoedig, krachtig aangedaan, verkwikt en vermaakt. (deel 2, blz. 360)

ZONDAG ALS MARKTDAG VOOR DE ZIEL

- Ongeveer gelijk aan het begrip de zondag als marktdag voor de ziel is de visie op de kerk hierna weergegeven. De kerk vergeleken bij een geestelijk koophuis (deel 2, blz. 172), waar elke gelovige kan kopen zonder prijs en zonder geld het water de levens, de wijn der sacramenten, de melk van het goddelijke Woord. Laat ons dan plechtig komen tot dit huis, en ook goede zorgen dragen, dat wij daarin verschijnen op een betamelijke wijze – want het is het huis Gods, de tempel zijner heiligheid. De kerk en Hemel, beiden heten ze Gods Heiligdom.

6. OVERZICHT VAN DE AUTEURS IN *DE PROPHETISCHE DUYVE*, DEEL 1 EN 2

Hierbij opgemerkt: I staat voor deel 1, II staat voor deel 2, C staat voor citaat,

V voor verwijzing, M voor marge en T voor in de tekst.

‘een zeker oudvader’:	I,59(c,m)
‘heidense poëten’:	I,68/69(c,t)
‘Prins der poëten’:	I,292(c,t)
Abbot.:	I,226(v,t), I,411(v,t), II,200(v,m)
Acmaeon:	I,156(v,t)
Adrianus:	I,328(v,t)
Aegeria:	I,7(v,t)
Aelianus:	I,158(v,t), I,250(c,t)
Aeneam:	I,177(v,t)
Africanus, Scipio:	I,335(v,t)
Agamemnon:	I,247(v,t)
Agrippa:	I,284(c,m+t)

Ajax: I,318(c,t)
 Alexander: I,145(v,t), I,263(v,t), I,337(v,t)
 Alexandrinus, Clemens: I,128(c,t), I,175(v,t)
 Ambrosius: I,16(c,t), I,98(v,t), I,139(c,t), I,176(c,t), I,176(c,t), I,213(c,t),
 I,337(c,t), I,382(c,t), II,335(c,t)
 Amphictiones: II,342(c,t)
 Anaxagoras: I,295(c,t)
 Andrewes, John: II,175(v,m)
 Anisthenes: I,168(v,m)
 Antenor: I,135(v,t)
 Anthonius, Marcus: I,138(v,t), I,167(v,t), I,322(c,t), I,334(v,t), I,335(v,t), I,335(v,t),
 I,362(v,t), I,374(c,t), I,375(v,t)
 Apollo: I,7(v,t)
 Apopht. Erasmus: I,133(v,m)
 Aquin: I,91(c,m+t)
 Aquino, Thomas van: I,314(c,t), I,320(c,t), I,396(v,t)
 Arbogastum: I,115(v,t)
 Archesilaus: I,362(v,t)
 Ardly, Ian: II,207(v,t)
 Arion: I,403(v,t)
 Aristippus: I,362(v,t)
 Aristoteles: I,284(v,t), I,402(v,t)
 Arrius: II,295(c,t)
 Artaxerxes: II,366(c,t)
 Asa: I,375(v,t)
 Athanasius: I,68(v,t), II,22(v,t)
 Augustinus : I,315(c,t)
 Augustinus: I,22(c,t), I,63(c,t), I,67(c,m), I,118(c,t), I,137(c,t), I,139(c,t),
 I,184(v,t), I,188(c,t), I,214(c,m), I,214(c,t), I,229(c,t),
 I,238(v,m+t), I,272(c,t), I,284(c,t), I,284(c,t), I,285(c,t),
 I,286(v,t), I,289(c,t), I,301(v,t), I,313(c,t), I,313(c,t), I,314(c,t),
 I,315(c,t), I,317(c,t), I,355(c,t), I,365(c,t), I,365(c,t), I,366(c,t),
 I,382(c,t), I,402(v,t), II,5(c, m+t), II,13(c,t), II,17(c,m+t),
 II,26(c,m+t),II,48(v,t), II,75(v,m)(Civitate Dei, boek 22 H 30,
 v,m), II,108(c,m+t), II,110(c,m+t), II,113(c,m+t),
 II,205(c,m+t)II,222(c,m+t),II,244(c,m+t), II,276(c,t), II,286(c,t),
 II,307(c,t), II,328(c,t), II,366(c,t), II,367(c,m+t),
 Augustus: I,62(v,t),I,162(v,t), I,173(v,t), I,263(v,t), I,298(v,t), I,335(v,t)
 Averroes: I,228(v,t)
 Baker: I,125(v,m), I,270(v,m)
 Barbarisch.: I,210(v,t)
 Barlow: II,190(c,m+t)
 Basilius: I,18(v,t), I,21(v,t), I,92(c,t), I,235(c,t), I,260(c,t), II,347(c,m+t)
 Bassianos: I,299(v,t)
 Beda.: I,213(c,m+t)
 Bellarminus: I,395(c,m+t), I,395(c,m+t)
 Benedictus: II,41(v,t)
 Bernardus: I,5(c,t), I,18(v,t), I,54(v,m+t), I,82(c,t), I,95(c,t), I,98(v,t),
 I,107(c,t), I,118(c,t), I,123(c,t), I,135(c,t), I,137(c,t), I,170(c,t),
 I,175(c,t), I,183(c,t), I,188(c,t), I,221(c,t), I,223(c,t)

	I,268(c,t), I,280(v,t), I,283(c,t), I,283(c,t), I,284(v,t), I,285(c,t), I,294/295(c,t), I,303(c,t), I,354(c,t), I,360(c,t), II,2(c,m+t), II,214(c,t), II,278(c,t), II,315(c,t), II,355(c,t)
Bodinus:	II,296(c,t)
Boys:	II,19(c,m+t), II,86(v,m+t)
Br., De.:	I,120(v,m)
Brent:	II,91(c,m+t)
Brooks, Th.:	II,207(c,m+t), II,258(c,t)(citaat, woorden van rabbijnen bij Brooks ontleend)
Bruno., H.:	I,205(c,m+t), I,209(c,m+t), I,270(c,m+t) I,308(c,t)
Busbequius:	I,150(v,m)
Caesar:	I,145(v,t), I,145(v,t), I,171(v,t), I,263(v,t)
Calamy:	II,208(c,m+t)
Calanus:	I,316(v,m+t)
Calchas:	I,185(v,t)
Caligula:	I,298(v,t), I,371(v,t)
Calvijn:	I,68(v,t), I,244(c,t)
Carijl:	II,260(c,m+t)
Carinthia:	I,250(v,m+t)
Carlijn:	II,199(v,m), II,199(v,m)
Carpilius:	I,284(v,t)
Carthusianus:	I,394(v,t)
Cassiodorus:	I,4(v,t)
Cassia, Simon de:	I,163(c,t), I,334(v,t)
Catalina:	I,160(v,t)
Ceasar, Julius:	I,236(v,t), I,335(v,t)
Cerinthus:	I,144(v,t), I,351(v,t)
Charondas:	I,7(v,t)
Charybdis:	I,342(v,t)
Chrisosthomus:	I,189(c,t), II,307(c,t)
Christianus:	I,176(v+c,t)
Chrylosogus, Petrus:	I,324(c,t)
Chrysosthomus:	I,21(v,t), I,68(c,t), I,174(c,t), I,240(c,t), I,272(c,t), II,167(c,t), II,257(c,t)(woorden ontleend aan Watzon)
Cicero:	I,262(c,t), I,290(c,t), I,328(c,t), I,402(v,t), II,23(c,m+t), II,325(c,t)
Claudianus:	I,115(c,m+t)
Clav., Renec.:	I,3(c,m)
Cleombrotus:	I,313(v,t)
Cleopatra:	I,138(v,t)
Commodus:	I,263(v,t), I,299(v,t)
Craesum:	I,156(v,t)
Crassus:	I,263(v,t)
Crates:	I,150(v,t)
Creasus:	I,263(v,t)
Curtius:	I,210(v,t)
Cyprianus:	I,77(c,t), I,118(c,t), I,118(v,t). I,178(c,t), I,239(c,t)
Cyrenaicus, Egesias:	I,316(v,m+t)
Cyrillus:	I,254(v,t)
Cyrus:	I,362(v,t)

Damocles:	I,174(v,t)
Democritus:	I,284(v,t), II,366(c,t)
Dido:	I,316(v,t)
Dijcke, Dan.:	II,49(v,m), II,334(v,m)
Diogenes:	I,284(c,t), I,284(v,t), I,362(v,t), II,168(v,m)
Dion.:	I,173(c,m)
Dionysios:	I,299(v,t)
Dolabella:	I,334(v,t)
Domitianus:	I,299(v,t), I,317(v,t), I,322(v,t)
Drelincourt:	I,85(v,m)
Drusius:	I,254(v,t), I,378(c,t)
Eduard, Koning:	II,334(c,t)
Eleazar, Rabbi:	I,370(v,t)
Emissarien:	I,299(v,t)
Epaminondas:	I,184(v,t), II,141(v,m+t)
Epictetus:	I,263(v,t)
Epicurus:	I,165(c,t)
Epiphanius:	I,19(v,t)
Erasmus:	I,238(v,m+t)
Eschines:	II,29(v,t)
Esra:	I,311(v,t)
Eteocles:	I,189(v,t)
Eugenium:	I,115(v,t)
Eurialo:	I,321(v,t)
Eusebius:	II,259(lib.5 cap.5, c,m+t)
Featley, J.:	II,348(v,m)
Feverdentius, Palatius:	I,6(v,m), I,38(v,t), I,149(v,m), I,226(v,t), I,370(v,t), I,390(v,t), II,351(c,t)
Fox., Meester	II,103(v,m+t) (Cit. Rob:), II182(c,t)
Fulvius:	II,255(c,t)(woorden tot zijn zoon)
Galienus:	I,391(c,t)
Gellius, Aulus:	I,344(v,t)
Gentilletus:	II,7/2(c,m+t)
Gerson.:	I,117(c,t), II,115(c,t)(gen. uit boek G. Pruschenk. Abbot(v,m)
Glaucus:	I,197(v,t)
Glover, Robert:	II,109(v,t)
Gong, Will.:	II,156(v,m), 178(c,m+t)
Gregor:	II,7(c,m)
Gregorias:	II,46(c,m+t)
Gregorius:	I,95(c,t), I,137(c,t), I,170(c,t), II, 16(v,t)
Grote, Alexander de:	I,162(v,t), I,210(v,t), I,238(v,t), I,250(v,m+t), I,335(v,t), I,381(v,t), I,402(v,t), II,366(v,t)
Groote, Arfaces de:	I,402(v,t)
Groote, Carolus de:	I,402(v,t)
Groote, Constantijn de:	I,190(v,t), I,301(v,t), I,332(c,t), II,35(c,t)
Groote, Gregorius de:	I,402(v,t)
Groote, Pompejus de:	I,145(v,t), I,263(v,t), I,402(v,t)
Haimo:	I,254(v,t), I,371(c,t), I,390(v,t)
Hall, Thom.:	II,241(c,m+t)
Hannibal:	I,89(v,t)

Hardy:	II,79(c,m+t), II,246(c,m+t), II,255(c,m+t)
Hatto:	I,405(v,t)
Helena:	I,263(v,t)
Helenus:	I,185(v,t)
Heliogabalus:	I,138(v,t)
Hephestion:	I,337(v,t)
Heraclitus:	I,284(v,t)
Hercules:	I,284(v,t)
Hermotimus:	I,161(v,t)
Herodes:	I,113(c,m), I,149(v,t)
Hieron:	II,189(c,m+t)
Hiëronymus Pradus:	I,68(v,t)
Hiëronymus:	I,18(c,m), I,19(v,t), I,37(v,t), I,39(v,t), I,65(c,m), I,68(v,t), I,143(c,t), I,171(v,t), I,213(c,t), I,226(c,t), I,237(c,t), I,244(c,t), I,254(v,t), I,282(v,t), I,292(c,m+t), I,311(v,t), I,313(c,t), I,316(v,t), I,326(c,t), I,333(c,t), I,334/335(c,t), I,350(c,m+t), I,371(c,t), I,377(c,t), I,389/390(v,t), I,394(v,t), I,402(c,t), I,402/403(c,t), I,411(v,t), II,13(c,m+t), II,69(c,t), II,133(v,m+t), II,222(c,t), II,301(c,t)
Hill, R.:	II,131(v,m)
Hilarius:	I,16(v,t), II,46(c,m+t)
Hodson:	I,84(v,m)
Homerus:	I,247(c,t), I,322(v,t), II,342(c,t)
Horatius:	I,57(c,m), I,119(c,m+t), I,255(c,m+t), I,263(c,m+t), I,341(c,t), I,393(c,t)
Hortensius:	I,263(v,t)
Ignatius:	II,235(v,t) als voorbeeld
Ireneüs:	I,172(c,t)
Isiodorus:	I,4(v,t), I,163(c,t), I,359(c,t), II,262(c,m+t)
Jaddus:	I,381(v,t)
Jarchi, Salomon:	I,394(v,t)
Joh. Ferus:	II,33(v,m+t)
Josephus:	I,253(v,t), I,301(v,t), I,321(v,m), I,401(v,t), II,351(c,t)
Julianus:	I,369(v,t)
Jupiter:	I,145(v,t)
Juvenius:	I,89(c,m+t), I,255(c,m+t), I,328(c,m+t)
Kanttekeningen der Nederduitsche vertalers:	II,33(v,t)
Kanutus:	I,115(v,t)
Kimchi, David:	I,394(v,t)
King:	II,26(v,m+t), 27(c,m+t)
Kortugal:	I,338(c,t)
Lactantius:	I,188(c,t), I,267(v,t), I,273(c,t), I,274(c,t), I,295(v,t), I,363(c,t), I,391(c,t)
Laelius:	I,104(v,t)
Lambertus, Franciscus:	I,144(v,t)
Lapida, Cornelis à:	I,370(v,t), II,300(c,m+t)
Latimer, Meester:	II,186(c,t), II,235(v,t) verwijzing naar woorden voor de marteldood
Laurentius:	II, 235(v,t) als voorbeeld
Leigh:	II,189(c,m+t), II,191(c,m+t)

Leo.:	I,37(c,m), I,184/185(c,t), II,366(c,t)
Libanio:	I,410(c,t)
Livellius:	I,19(c,m)
Lootius, Eleaz:	II,173(v,m)
Lorinus:	I,85(v,m+t)
Lucia:	I,328(v,t)
Lucianus (spotter):	II,300(c,t)
Lucius Sylla:	I,299(v,t)
Lucretia:	I,313(v,t), I,315(v,t), I,316(v,t)
Luther:	I,68(v,t), I,82(c,t), I,184(c,m+t), I,244(v,t), I,251(c,t), II,19(v,m), II,119(c,t), II,207(v,t), II,285(c,t), II,299(c,t), II,303(c,t)
Lycurgus:	I,7(v,t)
Lyra:	I,253(v,t), II,301(c,t)
Lysippus:	I,145(c,t)
Mamerotius:	I,390(v,t)
Mammaeam:	I,337(v,t)
Marcellinus, Ammianus:	I,250(v,m), I,406(v,t)
Marcion(iten):	II,79(v,t)
Marius:	I,299(v,t)
Martellus, Marcus:	I,335(v,t)
Martyr, Justinus:	I,317(c,t), II,207(v,t)
Mastrillus:	I,370(v,t)
Maximus, Valerius:	I,120(c,t), I,299(v,t)
Mela, Pomponius:	I,85(v,t)
Merc:	II,92(c,m+t)
Mercerus, Hyreon:	II,33(v,m+t)
Mercurius:	I,7(v,t), I,177(c,t), I,349(v,t)
Messala:	I,299(v,t)
Methodius:	II,272(v,t)
Micha, Daniters:	I,195(v,t)
Midas:	I,263(v,t)
Milesius, Thases:	II,235(c,t)
Minerva:	I,7(v,t)
Minos:	I,6(v,t)
Momus:	I,284(v,t)
Montanus, Arias:	I,150(v,t), I,311(v,t), I,370(v,t), I,390(v,t), II,20(c,m+t), II,41(v,t)
Moore, Wal:	II,254(c,m+t)
Nazianzenus, Gregorius:	I,16(c,t), II,31(c,m+t), II,81(c,m+t), II,224(c,t)
Neptunus:	I,372(v,t)
Nero:	I,138(v,t), I,299(v,t), I,317(v,t), I,322(c,t), I,334(v,m+t), I,364(c,t)
Nilus:	II,173(c,t)
Nisum:	I,321(v,t)
Ofiris:	I,7(v,t)
Olympias:	I,250(v,t)
Olympus:	I,246(v,t)
Olypias (de moeder van Alex. De Grote):	II,12(c,t)
Origenes:	I,213(c,t), I,231(c,t), I,271(c,t), I,337(v,t), I,391(c,t), II,111(c,t)
Pagetius:	II,171(v,m)

Pagninus:	I,37(v,t)
Paris:	I,263(v,t)
Parmenius:	I,162(v,t)
Paulinus:	I,403(c,t)
Peacock, Meester:	II,104(v,t), 109(v,t)
Perfius:	I,258(c,m+t)
Perkins:	I,30(c,m)
Pers., D.P. (poëet),	I,111(c,m+t), I,134(c,m+t), I,199(c,t),m I,215(c,t), I,339(c,t), I,364(c,t), I,372(c,t), I,379(c,t)
Petilianus:	I,284(v,t)
Petrarcha:	I,261(c,t)
Phidias:	I,195(v,t)
Philippus:	I,338(v,t), I,362(v,t)
Philo:	I,174(v,t), I,371(c,t), I,371(v,m+t), II,290(c,t), II,305(c,t)
Philocles:	I,284(c,t)
Philomela, Ovidius de:	I,158(c,m+t), I,158(c,m+t), I,257(c,m+t)
Pin.:	II93(c,t)
Pindarus:	I,342(c,t)
Pineda, Johannes	I,68(v,t), I,411(c,t), II,351(c,t)
Pisander.:	I,135(v,t)
Pisistratus:	I,179(v,t), I,333(v,t)
Plato:	I,161(v,t), I,175(v,t), I,190(c,t), I,238(v,t), I,263(v,t), I,362(v,t), I,402(v,t)
Plinius:	I,85(v,t), I,164(v,t),I,359(c,t)
Plutarchus:	I,184(v,t), I,355(v,t), II,342(c,t)
Pluto:	I,284(v,t)
Pollio, Vedius:	I,298(v,t)
Polycarpus:	I,48(v,t), II,368(c,t)
Pompilus, Numa:	I,7(v,t)
Porphyrius:	I,337(v,t), I,410(c,t)
Potamiëna:	I,366(c,t)
Praelaet.:	I,190(c,m+t)
Pyrrhias:	I,284(v,t)
Rabanus:	I,283(v,t)
Rabijnen:	II,226(v,t)
Remigius:	I,57(v,m+t)
Remus:	I,145(v,t)
Rhodus:	I,338(v,t)
Ribera:	I,254(v,t), I,394(v,t), I,411(v,t)
Ridley, Meester:	II,235(v,t) verwijzing naar woorden voor de marteldood
Roberets Mar., Franc.:	II,16(v,t), II,102(v,t), II,129(v,m), II, 130(v,m), II,149(v,m), II,187(c,m+t), II 269(c,m+t)
Romulus:	I,145(v,t)
Sa, Emanuël:	I,302(v,t), I,411(v,t)
Salustius:	I,160(c,m+t)
Salvianus:	I,62(c,m)
Sanct:	I,369(v,t)
Sardanapalus:	I,165(c,t)
Saturnus:	I,7(v,t)
Saubert:	II,115(c,m+t)(Embl. Sacre(v,m)

Scylla:	I,342(v,t)
Sejus:	I,344(v,t)
Seneca:	I,8(c,t), I,62(v,t), I,104(c,m), I,104(v,t), I,135(c,m), I,239(c,t), I,249(c,t), I,275(c,t), I,287(c,t), I,295(c,t), I,298(v,t), I,299(c,t), I,299(v,t), I,402(v,t), II,251(c,m+t)
Senetius:	I,402(v,t)
Sesostris:	I,362(v,t)
Severus, Sulpitius:	I,372(c,t), II,351(c,t)
Sextius:	I,223(c,t)
Sibs, Dr.:	II,145(v,m)
Sirach:	I,31(c,t), I,153(c,t)
Socrates:	I,161(v,t)
Solinus:	I,85(v,t), I,371(v,m+t)
Solon :	I,7(v,t), I,300/301(v+c,t), I,333(v,t)
Stregnitius:	II,31(c,m+t)
Suidas:	I,372(c,t)
Sutton:	II,186(v,m), II,253(v,m+t), II,258(c,m+t)
Swinnock:	II,264(c,m+t), II,272(c,m+t)
Sylvester:	I,364(c,t)
Tacitus:	I,176(c,t)
Taprobana:	I,371(v,t)
Tarquinius :	I,315(v,t)
Tertullianus:	I,18(c,m), I,146(c,t), I,321(c,t), II,22(c,m+t), (apol. Cap. 39, c,m), II,290(c,t)
Tertullus:	I,194(v,t), I,236(v,t)
Themistoclis:	II,206(c,m+t), I,238(c,t), I,254(v,t), I,303(v,t), I,394(v,t)
Theodoretus:	I,68(v,t), I,238(c,t), I,254(v,t), I,303(v,t), I,394(v,t), II,265(v,t), II,351(c,t)
Theodosius:	I,115(v,t), I,176(v,t), I,190(v,t), I,289(v,t)
Theomnastus:	I,225(v,t)
Theophilactus:	I,21(v,t), I,135(c,t), I,68(v,t), I,88(v,t), I,254(v,t), I,303(v,t)
Theophyl.:	II,236(c,m+t)
Theopilactious:	I,92(v,t)
Tiberius:	I,371(v,t)
Titus:	I,301(v,t)
Tobias:	II,22(c,t)
Toletus:	I,396(v,t)
Tostatus:	I,68(v,t)
Trapp:	II,191(c,m+t), II,331(v,m)
Tullius:	I,167(c,t), I,188(c,t), I,225(v,m+t), I,229(v,t), I,263(v,t), I,248(v,t)
Uticensis, Cato:	I,104(v,t), I,212(c,t), I,250(c,t), I,313(v,t), I,316(c,m+t), I,318(c,t), II,351(c,t)
Uwenus:	I,207(c,t), I,320/321(c,t), I,321(v,t), II,351(c,t)
Vatablus:	I,149(v,m), II,134(v,m+t)
Vatiny:	I,189(v,t)
Verres:	I,225(v,t)
Vesta:	I,7(v,t)
Vincentius(martelaar ttv Tertulianus):	II,207(v,t), II,235(v,t) als voorbeeld
Virgilius:	I,87(v,m+t), I,237(c,m+t), I,321(c,t), I,393(c,t)

Virgily:	I,284(v,t)
Virius, Vibius:	I,316(v,m+t)
Vives, Lodovicus:	I,161(v,t)
Watson:	II,107(c,m), II,111(v,t), II,180(v,m), II,199(v,m), II,257(c,m+t)
Willet.:	I,213(v,m)
Wvenus:	I,144(v,t), I,150(c,m), I,150(c,m+t)
Xaverius:	I,150(v,t)
Xerxes:	I,115(v,t), I,342(v,t)
Zamolxis:	I,7(v,t)
Zeno:	I,152(v,t), I,402(c,t)
Zoon van Sirach:	I,109(c,t), I,236(c,t)

Uit de indrukwekkende bovenstaande auteurslijst kunnen we zien dat G. Boëtius goed onderlegd is geweest, zoals vele van onze oudvaders, dat waren. Boëtius is onder hen, zoals Van der Haar het noemt, wel een uitblinker.¹⁷ In het eerste deel van *De prophetische duyve* citeert Boëtius veel klassieken (bijv. Seneca, Virgilius en Plato), als ook kerkvaders (vooral Augustinus, maar ook Cyprianus en Gregorius) en de Reformatoren Luther en Calvijn. Ook Thomas van Aquino, Erasmus, Josephus en zelfs een rabbijn (David Kimchi) ontbreken niet.

Vergeleken bij het eerste deel, citeert Boëtius in het tweede deel van *De prophetische duyve* slechts spaarzamenlijk de klassieken en de kerkvaders (met uitzondering van Augustinus). Zoals hij zelf ook in zijn voorrede aangeeft, heeft hij voor het tweede deel veel gebruik gemaakt van Engelse, Nederlandse, Jezuïtische en Lutherse verklaringen. Voorbeelden hiervan zijn: Th. Brooks, Th. Watson, A. Willet, J. Trapp, Fr. Roberts, Boys, Leigh, enz. enz. Of Boëtius nu uit eigen beweging de Engelse schrijvers is gaan lezen, of op aanraden van collega's of gemeenteleden weten we niet. Hoe dan ook, de verschuiving blijft opmerkelijk.

Ook enkele tijdgenoten worden door Boëtius geciteerd. Van de Engelsen zijn dat bijvoorbeeld: Baker, Boys en Edw. Leigh en onder de Nederlanders vinden we bijv. H. Bruno en de befaamde en vermaarde J. Drusius.

7. GEBEDEN IN DE PROPHETISCHE DUYVE, DEEL 1

blz. 134: 'ons naakt een zwaar verdriet, ons naakt een zware stoot'.

blz. 205: 'Ziet daarom is mijn hart alzo verblijdt'.

blz. 233: 'Heere bestier ons alzo door Uwe Geest'.

blz. 251: 'Eer dat ick Heer' van U was ghekastijd'.

blz. 270: 'Ghy die voor 't aengezichte, D' aerd gegront hebt, d' hemel stichte'.

blz. 286: 'Uw wil geschiede gelijk in de hemelen, alzo ook op de aarde'. (citaat uit het 'Onze Vader')

blz. 319: ''t Zij dat ik leef, 't zij dat ik sterf'.

blz. 325: 'Wie van de mensen nu, voor liefd', zo groot en goede'.

blz. 329: 'Heere gun ons deze genade en heerlijkheid'.

blz. 357: 'O grote en sterke God, vreselijk boven alle goden, Die Gij heerst over de opgeblazenheid der zee en haar golven stilt als zij haar verheffen'.

blz. 364: 'Ach God! En laat deze daad toch geenszins daar toe strekken'.

¹⁷ Van der Haar, 'n Merkwaardige verschuiving bij G. Boëtius', 140-141

GEBEDEN IN *DE PROPHETISCHE DUYVE*, DEEL 2

blz. 117: 'Och, Heere, laat Uw Heilige Geest mijn stierman zijn...'

Boëtius roept herhaaldelijk op tot het gebed. Het is een uitmuntend gereedschap, maar het lijkt dat het vaak geen formuliergebed is.

Het opvallende is dat de gebeden praktisch altijd vorm krijgen in een geciteerd gebed uit de Bijbel. Dit kunnen gebeden van heiligen zijn, maar ook de psalmen.

8. INFORMATIE OVER DE DRUKGESCHIEDENIS

Het eerste deel van *De prophetische duyve* werd uitgegeven in 1660 bij Hendrik Rintjes, Boekdrukker in de Peperstraat, in den Zaadzaaijer. Het tweede deel verscheen in 1664 bij Wilhelm Geest, Boekdrukker in de Speelmans-straat. De twee delen zijn dus afzonderlijk verschenen, hoewel er ook exemplaren waren (ook ons gebruikte exemplaar van dhr. Van Gent) waarin de twee delen in één band zaten. Gezien het feit dat er geen herdruk van één of beide delen verschenen is, schijnt het ons toe dat *De prophetische duyve* slechts zeer geringe invloed heeft gehad. Beide delen werden '*Uit ghegeeven na de ordre der Kercken deeser Landen.*'

9. EVALUATIE

Het is een mooi boek, met veel betekenis voor het gebedsleven, maar sluit te weinig aan bij het heden. Wij denken daarom dat het weinig actuele betekenis zal hebben. Dit ook omdat het te uitvoerig is in bijbelcitaat. Een kwart van het boek is zeker bijbelteksten en dit werkt op den duur storend in het geheel. Je dreigt de draad van het verhaal kwijt te raken. Toch zou de hoofdlijn voor het hedendaagse gebedsleven ontzettend veel kunnen betekenen.

Onze persoonlijke eindconclusie is dat het waardevol is om zo'n boek te lezen, niet alleen om de gedachtewereld van een onbekende oude schrijver binnen te gaan, maar het is vooral ook verrijkend geweest voor het persoonlijke leven. Naar onze mening moet of kan niemand zo'n boekonderzoek uitvoeren, zonder daar ook voor zijn persoonlijk leven lessen uit te trekken.

Verder viel ons op dat Boëtius ontzettend veel Bijbelteksten aanhaalt. Waar hij echter uit de apocriefe boeken citeert, dan staan deze op gelijke hoogte met de Canonieke boeken, omdat hij ze niet als een citaat weergeeft, wat hij wel nadrukkelijk doet met behulp van komma's bij het citeren van bijvoorbeeld kerkvaders. De Bijbelteksten komen overeen met de Statenvertaling, die Boëtius dus kende en ook gebruikte. De psalmen die hij citeert, komen uit de berijming van Petrus Dathenus. Verder zal hij ook de Heidelbergse Catechismus hebben gekend. In het voorwoord van het tweede deel noemt hij nadrukkelijk de bekende drieslag: ellende-verlossing-dankbaarheid. Op blz. 75 (1^e deel) lezen wij: 'Van waer komt sulcken verdorven aert des menschen?' Ditzelfde lezen wij ook in Zondag 3 (vr. 7).

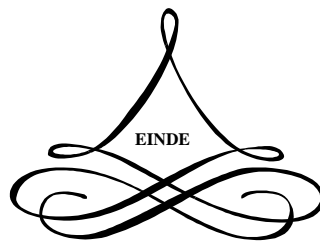
10. CONCLUSIE

Het is niet eenvoudig om G. Boëtius nu als theoloog ergens precies te plaatsen. Na de lezing van Boëtius' hoofdwerk, *De prophetische duyve*, kunnen we hem echter niet beschouwen als een Nadere Reformator of een strenge piëtist, omdat daarvoor in zijn werk te weinig nadruk ligt op een strikte levenswandel, zoals dat in vele werken van de onder ons bekende Nadere Reformatoren wordt aangetroffen. Toch heeft dit werk van Boëtius wel piëtistische trekken. De auteur geeft zelf als reden op dat hij voor de uitleg van Jona 2 vele Engelse (puriteinse!) schrijvers heeft gebruikt. Volgens W.J. op 't Hof heeft Boëtius zich echter hiermee bewust en op een tactische wijze aangepast aan de smaak van zijn lezerspubliek.¹⁸ Of getuigt het van een

¹⁸ W.J. op 't Hof, Nadere Reformatie in Friesland?, in: *De zeventiende eeuw*, 20 (2004), 55-56

werkelijke verandering? Naar onze mening is er toch zeker sprake van een persoonlijke en doorleefde overtuiging. Dit komt o.a. naar voren in zijn uiteenzetting over de roeping (in- en uitwendig) en de zending van Gods ware dienstknechten, de kinderlijke- en knechtelijke vreze, de heilzame werking van de roede en tucht, hoe we ons behoren te gedragen in Gods huis, het nauwgezette waarnemen van de middelen, hoe we behoren te bidden, enz.

Doorslaggevend is voor ons de geweigerde classicale approbatie¹⁹ van het Friese programmschrift van de Nadere Reformatie, *De twist des Heeren met syn Wyngaert*, geschreven door Boëtius ambtscollega Herman Witsius. Was Boëtius namelijk in 1664 bij het verschijnen van het tweede deel van *De prophetische duyve* werkelijk veranderd, dan had hij onzes inziens die enkele jaren daarna²⁰ op zijn minst de kerkelijke approbatie zeker toegestaan. We beschouwen Boëtius daarom als een gematigd piëtist, niet meer en ook niet minder.

¹⁹ J. van Genderen, *Herman Witsius*, 's Gravenhage 1953, 35

²⁰ in 1668 werd hij met zijn collega H. Domna als visitator aangesteld en in 1669 verscheen hun rapport.